№ 31 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 24

1905

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 24 № 31

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

Եղիսաբէթ և լեռնային ճարտարապետ Գրիգոր Ցարուբիւնեանները և Աննա Եգորեան Կրասիլնիկեանցը խորին վշտով յայտնում են իրանց բարեկամներին և ծանօթներին՝ առաջինն իր ամենասիրելի դստեր և վերջինները իրանց անմոռանալի քրոջ՝ վաղաժամ

ՕՐԻՈՐԴ ՄԱՐԻԱՄ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ամսիս 19-ին, Մոսկվայում, կարճատև հիւանդութիւնից յետոյ: Հանգուցեալի դին կը հասնէ Թիֆլիսի երկաթուղու կայարանը ուրբաթ, ամսիս 25-ին, առաւօտեան 7 ժամին: Ս. Պատարագը կը մատուցվի Խօջիվանքի գերեզմանատան եկեղեցում և թաղումը տեղի կունենայ նոյն գերեզմանատանը, շաբաթ, ամսիս 26-ին: Պատարագի սկիզբը 10½ ին ժամին:

Բժշկապետ Տիգրան և Վարսենիկ Գէորգբէգեանները ցաւով սրտի յայտնում են իրանց ազգականներին, բարեկամներին և ծանօթներին, որ ամսիս 7-ին Բագուի արիւնալի դէպքերին զոհ գնաց՝ առաջինի սիրելի եղբայրը, իսկ երկրորդի յարգելի տագր՝ առևտրական բանկի ծառայող և նախկին ուսուցիչ՝

ՍԱՄՍՈՆ ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆԸ

և խնդրում են շնորհ բերել հոգեհանգստեանը, որ կատարվելու է այսօր, հինգշաբթի, ամսիս 24-ին, Մողնու Ս. Գէորգ եկեղեցում: Հոգեհանգիստը կը սկսվի ժամը 12-ին, ս. Պատարագից յետոյ: 2—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Փաստեր և ոչ ենթադրութիւններ. Վերջին տեղեկութիւններ. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պաշտօնական տեղեկութիւն Քութայիսի և Երևանի դէպքերի մասին. Երևանի խռովութիւնները: Բագուի կոտորածը. Բագուի ժողովը. Ինչով մխիթարվենք. Ով էր մեղաւոր. Բագուի աղէտի զոհերի օգտին. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՓԱՍՏԵՐ ԵՒ ՈՉ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խօսելով Բագուի աղէտի քննութեան գործի մասին մենք ասացինք, որ կարևոր են փաստաւոր ցուցումներ, վաւերական վկայութիւններ և ականատեսների հաղորդագրութիւններ իրանց ստորագրութիւններով:

Պէտք է կարելին չափ խուսափել ենթադրութիւններից և կարծիքներից: Հայը կարող է որոշ ենթադրութիւն անել Թուրքերի ընդհանուր դիտաւորութիւնների մասին, իսկ Թուրքը հայերի բռնած դիրքի մասին: Սակայն չը ստուգված ենթադրութիւնները ոչ ոքի համար համոզեցուցիչ չեն լինիլ և մարդկանց առիթ կը տան մեղադրելու միմեանց զրախօսութեան և զրպարտութեան մէջ:

Այդ պատճառով բոլոր այն անձինք, որոնք իբրև ականատեսներ կարող են լոյս սփռել իրերի իսկական դրութեան վրա, որոնց ձեռքին կան անխորտակելի վկայութիւններ, որոնք մասնաւոր խօսակցութեան ժամանակ, այս ու այն անձի ականջին շշնջալով խօսում են անհերքելի փաստերի մասին, պէտք է նպաստեն հանելու հասարակութիւնը թիւրիմացութիւնից: Շատ տխուր և ստարօտի տպաւորութիւն է թողնում այն հանգամանքը, որ իրապէս փաստերը շատ են, բայց քննիչ մարմնի տրամադրութեան տակ նրանք գտնվում են աննշան թւով:

Վաղը միւս օր Բագուի դէպքերի մասին պէտք է խօսէ մայրաքաղաքի և արտասահմանեան մամուլը և նոյն իսկ սկսել է խօսել: Մայրաքաղաքի ռուս հասարակութիւնը և ռուսաց ինտելիգենտ աշխարհը ցանկանում են տեղեկանալ, թէ ինչ է կատարվել և կատարվում Բագւում: Միթէ ենթադրութիւններով և մասնաւոր հաւաստիացումներով կարելի է լուրջ գործ կատարել և որ և է մէկին համոզել թէ մեր առաջ դրած երևոյթը ունի այս կամ այն իսկական բնաւորութիւնը: Մարդիկ կը լսեն, ուշադրութիւն կը դարձնեն, բայց չը տեսնելով ապացոյցներ և վաւերացումներ ոչ միայն կը մոռանան նրանց, այլ գուցէ նոյն իսկ կը տեսնեն պատմածի մէջ մի ագիտացիայի, մի չափազանցութեան գիծ:

Մենք, որ հետևել ենք և հետևում ենք մեր երկրում տեղի ունեցող հասարակական երևոյթներին, անշուշտ, նոյնպէս ենթադրութիւններ կարող ենք անել տեղի ունեցած դէպքերի մասին և կարծիքներ յայտնել նրանց ծնող սկզբնապատճառների մասին, բայց կամաւ զգուշանում ենք մեր ենթադրութիւնները և կարծիքները յայտնելուց, որովհետև այժմ պէտք է խօսեն փաստերը և վկայութիւնները, որովհետև տեղի ունեցածը այնքան խոշոր մի երևոյթ է, որ նա ինքը պէտք է խօսի իր մասին:

Ով ուզում է տեսնել քննութեան գործը լիակատար կերպով կատարված, նա պէտք է ցանկանայ, որ փաստական մասը ուժեղ լինի քննիչ մարմնի ձեռքում: Իսկ եզրակացութիւնները իրանք իրանց հանդէս կը գան:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երէկ մենք ստացանք Երևանից մեր թղթակցից հեռագիր, որ տրված է 1 ժամ 35 րոպէին.

«Քաղաքի կեանքը մտնում է իր սովորական ընթացքի մէջ: Հայ, Թուրք և ռուս ինտելիգենցիայի շրջաններից կազմված է յանձնաժողով՝ նպաստ հասցնելու վնասված բնտանիքներին:

Երէկ Թուրքերը վիրաւորել են երկու ռուսի: Քաղաքի շրջակայքում սպանված են մի հայ և մի Թուրք: Գաւառի ազգաբնակութիւնը գտնվում է քաղաքի ահռելի դէպքերի ծանր տպաւորութեան տակ:

Հայ և մահմեդական հոգևորականութիւնները ուղարկում են ազդեցիկ անձնաւորութիւններ հանգստացնելու գիւղացիներին:

Երէկ պարսկական փոխ-հիւպատոսը գեղեցիկ մի ճառով համոզում էր պարսկահպատակ Թուրքերին չը հաղորդել իրանց հայրենիք՝ այստեղի դէպքերի մասին, որպէս զի մահմեդականները չը գրգռվեն և նրանց դարևոր եղբայրական կապերը հայերի հետ չը խախտվեն սիրատա Շահի պետութեան մէջ»:

Մուշեղեան

Թիֆլիսի Թեմակալ առաջնորդին Հին-Նախիջևանից, փետրվարի 22-ին հեռագրում են հետևեալը.

«Այսօր երեկոյեան կայացաւ բազմամարդ ժողով կազմված հասարակութեան բոլոր խաւերի ներկայացուցիչներից տեղական հայ և մահմեդական հոգևորականութեան մասնակցութեամբ: Այդ ժողովում միաձայն յայտարարվեց, որ չը կայ որ և է հակառակութիւն հայերի և մահմեդականների միջև և այն համոզմունքը յայտնվեց, որ եղբայրական յարաբերութիւնները նրանց մէջ խախտված երբէք չեն կարող լինել:

Քաղաքագլուխ Խան-Նախիջևանսկի, Գարեգին վարդապետ, Շէյխ Քէրիմ Ղազի Ախունդ-Զադէ:»

(Նոյն հեռագիրը ուղարկված է նոյնպէս Շէյխուլիսլամին. Թիֆլիսի ազնուականութեան պարագլխին և Թիֆլիսի քաղաքագլխին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԷՊՔԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Փետրվարի 14 ի առաւօտեան Քութայիսում՝ տեղական արական գիմնազիայի աշակերտները, հաւաքված գիմնազիայի մօտ, իմանալով պարապմունքների դադարման մասին, աղմուկով անբաւականութիւն յայտնեցին և ցրվեցին իրանց տները. այդ ժամանակ նրանցից մէկը կոտրեց շէնքի դրան երկու ապակիները: Իսկ րէալական դպրոցի աշակերտները, երբ նրանց յայտնեցին դասերի դադարումը, մտան դպրոցի բակը և, կազմելով 200 հոգինոց մի խումբ, սկսեցին «ուրա» կոչել, պարզեցին 2 կարմիր դրօշակ, ատրճանակներ արձակեցին, որի ժամանակ պատահաբար վիրաւորվեց 6-դ դասարանի աշակերտ Ալէքսանդր Կօսիանօվը: Այդտեղ գտնվող պրիստաւն ուզեց մտնել դպրոցի բակը գօրօդօվօյներով միասին, բայց դիրեկտօրը խնդրեց չանել այդպիսի բան, խոստանալով ինքը հանգստացնել: Դպրոցից դուրս գալով, րէալիստները հաւաքվեցին Բալախանսկի փողոցում, մօտ 200 մարդ, որոնց հետ միացան շատ գիմնազիստներ: Այդ ամբոխը, երգով և աղմուկով, դիմեց դէպի ս. Նունէի իգական դպրոցի շէնքը, ուր նրանց դիմաւորեց ոստիկանապետն ուրիշ պրիստաւի հետ միասին, աշակերտների մի մասը փախել են իրանց տները, միւս մասը մօտ 70 հոգի, ձերբակալվել և յանձնվել իրանց դիրեկտօրներին, որոնք նրանց ազատ թողին՝ ազնիւ խօսք առնելով, որ այլ և ոչ մի անկարգութիւն չեն առաջացնի: Յետոյ օրվայ և երեկոյեան մնացած ժամանակը րէալիստները հաւաքվել էին բուլվարում և գլխաւոր փողոցներում, րէվօլվէրներ արձակելով, և չէին կատարում ոստիկանութեան պահանջը՝ ցրւել և տները գնալ:

Երեկոյեան ժամը 5 ին երիտասարդների մի մեծ խումբ, որին միացան մի քանի գործակատարներ, 200-ից աւելի մարդ, սկսեց քարեր նետել և ատրճանակ արձակել սալդաթների պահակի վրա, որից վիրաւորվեցին երկու ձիեր: Սալդաթներն էլ, ստիպված՝ կրակ բաց արին ցուցարարների վրա: Ամբողջ երեկոյի ընթացքում բուլվարի կողմից, տների լուսամուտներից և պատշգամբներից կրակ էին անում կազակների և սալդաթների վրա, որը դադարեցնելու համար, ստիպված գիմվեց զէնքի: Մի քանի կազակներ ստացան քարերից բաւական զօրեղ վէրքեր, իսկ ցուցարարներից սպանվեց գործակատար Տեվզօրաձէն և ծանր վիրաւորվեց Խաբուրզանիեա արհեստաւորը, գործակատար Բօկէրիան և թեթև վէրք ստացան գիմնազիստ Գօգօբէրիձէն, րէալիստ Չիգուան և ծառայ Բաբանաշվիլին:

—

Փետրվարի 19 ին Երևանում, երեկոյեան ժամը 7-ի մօտերը, նահանգապետի տան ճանապարհին, մէնջարի մի քանի հարուածով անյայտ յանցաւորները սպանել են նահանգական բժիշկ Ուրազովին: Ինչպէս երևում է, սպանութիւնը կատարվել է քաղաքական նպատակով:

Փետրվարի 20 ի առաւօտեան ժամը 11-ի մօտերը, փայտի հրապարակի վրա, երկու մահմեդականներ կռւեցին և իրար վրա կրակ արին: Այդ պատճառով աղմուկ բարձրացաւ, շրջապատ տներից և խանութներից կրակ արին, մեծ մասով դէպի օդը: Սպանվեցին 3 հայ և մի Թուրք, վիրաւորվել են մի տեղացի հրէա, 2 մահմեդական և 7 հայ: Անմիջապէս խառնակութեան տեղը եկած հերթապահ վաշտը, ոստիկանութիւնը և սալդաթները դադարեցին անկարգութիւնները: Նահանգապետը զօրքերի հրամանատարի հետ միասին, հայոց վիճակաւոր առաջնորդի, քաղաքագլխի, հայ և մահմեդական հասարակութիւնների ներկայացուցիչների հետ միասին շրջեցին քաղաքը, որից յետոյ քաղաքն, ըստ երևոյթին հանգստացաւ:

Փետրվարի 21 ին ոստիկանութիւնը, պատւաւոր հայերի և մահմետականների հետ միասին, վաղ առաւօտից շրջում էին բազարում և շուկաներում. ամեն ինչ խաղաղ էր: Առաւօտեան ժամը 10 ի մօտերը բազարում մի քանի անգամ կրակ բաց արին. իսկոյն քաղաքի զանազան մասերում հրաձգութիւն սկսվեց: Անկարգութիւնները ½ ժամվայ մէջ խաղաղցրին ոստիկանութիւնը և զօրքերը: Վաճառատները փակվել էին: Այդ օրն սպանվեցին 7 մահմետական և 1 հայ. վիրաւորվեցին 12 մահմետական և 6 հայ, Հանգստութիւնն պահպանելու համար նահանգապետը, բերդապահ զօրքի գլխաւորի հետ համաձայնվելով, նշանակեց քաղաքի մէջ ուժեղացրած պահպանութիւն զօրքերով, բացի ոստիկանական պահակներից: (Кавк.):

ԵՐԵՒԱՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Փետրվարի 21-ին

Մեր նախորդ նամակով հաղորդեցինք երեկվայ խռովութիւններից մի քանի անկապ, հատ ու կտոր տեղեկութիւններ: Մեր նկարագրածը այն եղելութիւններն էին, որոնք տեղի ունեցան մինչև ցերեկուայ ժամը 3-ը: Եւ մինչդեռ արդէն վտանգը անցած համարելով, այսօր, պատրաստվում էինք մի քանի ճիշտ տեղեկութիւններ հաղորդել երէկվայ անցքի մասին, այսօր տեղի ունեցաւ երէկվայ դէպքի կրկնութիւնը աւելի մեծ չափով, և սարսափն ու յուզումը գրգռման հետ միասին այնպիսի լարված և տենդային դրութիւն առաջ բերին, որ միանգամայն մոռացնել տուին երէկվայ դէպքերը:

Երէկ ժամը 3-ից յետոյ դրութիւնը գնալով խաղաղվեց, թէև փողոցները ամբողջապէս լիքն էին ժողովրդով, ի հարկէ, հայ ժողովրդով, բայց որևէ միջադէպ տեղի չունեցաւ, բացի այն մի թեթև շփոթ առաջացնող լուրից, որ տարածվեց «Սլաբօդկայում» իբր թէ տեղի ունեցող ընդհարման մասին, և որը, ինչպէս պարզվեց, վերջացել էր մի հայի եւ մի Թուրքի մէջ տեղի ունեցած ընդհարմամբ: Գիշերը անցաւ ոչ միայն խաղաղ, այլև շատ լուռ կերպով:

Ժամի 7-ից յետոյ փողոցներում մարդիկ չկային, փողոցներում եղող բոլոր խանութները փակ էին և տան դռներ ամրացրած: Փողոցներում տիրում էր կատարեալ մեռելութիւն: Առաւօտը բացւեց մթագնած. ամբողջ գիշերը տեղացող ձիւնը նստած էր հաստ շերտով: Ըստ երևոյթին ամեն ինչ վերջացած պէտք էր համարել:

Ժամը 7-ին դուրս եկայ փողոց, հետաքրքրութեամբ անցայ խանութների շարքի առաջով մինչև «Զառաբի» քարվանսարայի մուտքը, ուր երէկ, Թուրքերը սպանել էին մի ծերունի հայի—ծանուցագրեր բաժանող Բաբոյին: Դեռ նոր նոր դուրս էին գալիս անվստահ դէմքերով հայեր և Թուրքեր, որոնք երկիւղի տակ և դէպի միմեանց անվստահութիւն տածելով, չէին համարձակվում խանութները բաց անել: Երևացին երէկվայ ընտրված մար-

դիկ և նրանց յորդորների տպաւորութեան տակ խանութները սկսեցին բացվել: Մենք մի քանի հոգի զբաղված էինք խոսակցութեամբ երէկվայ ցաւալի դէպքերի մասին: Դեռ ևս ժամի 9-½ չը կար, երբ բարձրացաւ աղմուկը, սկսվեց փախչողների հեղեղը, և հարայ հրոցի ու խանութների դռների աղմուկը իրարանցում առաջացրեց:

Դուրս գալով խանութից, մի երկուսի հետ միացած սկսեցինք փախչող հոսանքի առաջը փակել և համոզել, որ կանգնեն և իզուր շփոթ չառաջացնեն ժողովրդի մէջ:

Վերջապէս հոսանքը կանգնեց. դրանից մեծ հոսանքը փախչում էր դէպի Թուրքերի մասը, Դամբրուլաղ: Մի րոպէ կրիտիկական դրութիւն ստեղծվեց, բարձրացան ատրճանակները և պարպվեցին աջ ու ձախ. ատրճանակի ձայներ լսվեցին վերևից ու ներքևից: 5 վայրկեան տևեց այս դրութիւնը: Դուրս եկան նահանգապետը, զօրքերի հրամանատար Օրբելեանի, կանչվեցին կօզակ եր և հետևակ զօրք: Կրիտիկական րոպէն անցաւ: Բայց այժմ Աստաֆեան և միւս հայաբնակ փողոցներում խռնված է հայ ժողովուրդը, թէև կարգը ոչ մի կերպ չէ խանգարվում:

Առ այժմ հիւանդանոց տարվել են 15 վիրաւորներ, որոնցից 5 հայ և 10 Թուրք, և 4 սպանված Թուրքեր: Ասում են իբր Դամբրուլաղում 6—7 սպանվածներ կան, սակայն լուրը ստուգված չէ:

Այսօրվայ դէպքի առիթը միանգամայն անբացատրելի է մնում. պնդում են, որ «Ղասարխանայում» մի ղայֆախանայից բերդաններ դուրս բերին Թուրքերը և գնդակահարեցին մի հայի և այդտեղից սկսվեց խռովութիւնը: Պատմում են և այն, որ իբր մի քանի Թուրք համալների հանաքով ըմբշամարտը եղել է այսօրվայ աղմուկի պատճառը: Որքան էլ ծիծաղելի առիթներ, բայց, չը պէտք է ուրանալ սատանայի ներկայութիւնը, որ սերմանել է այս սոսկալի երկպառակութիւնը մեր մէջ և մեր այս եղբայրասպան գործողութիւնների մէջ իր դիւային ծրագիրն է առաջ տանում ու հոգիներ որսում, ինչպէս բացատրում էր Թուրքերի ղազին իր իմաստալից քարոզի մէջ:

Շուկան ամբողջապէս փակ է և առևտուրը կանգ առած: Բանկերը փակվեցին դէպքի պատճառով և վճարներ տեղի չունեցան: Մասնաժողովի մարդիկ, խմբված ոստիկանատան առաջ, նահանգապետի և զօրքերի հրամանատար Օրբէլեանիի հետ խորհրդակցելով ցրվեցին համախմբված տեղերը՝ հանգստացնելու յուզված մտքերը: Երկու կողմից էլ քարոզվում է համերաշխութիւն, ևնկատելի են դէպքերից խուսափելու ջանքեր, բայց ոչ մի երաշխաւորութիւն չը կայ, որ ամենաչնչին մի դէպքը նորից յուզումներ առաջ չը բերի իր անտեղի և անմեղ զոհերով: Այս րոպէին լսեցինք, որ կարգը պահպանելու հրաւիրված մի օֆիցեր գնդակահար է արել մի հայի:

Երէկվայ հայ վիրաւորներից մէկը մեռաւ:

Երէկ խռովութեան ժամանակ Թուրքերը կողոպտեցին մի չուխաչի հայի խանութ, բայց մի շատ համակրելի Թուրք, Միր-Բաբաեվ, վրա հասնելով՝ կարողանում է վերադարձնել տալ ապրանքի մի մասը, որ պահված էր եղել դրացի Թուրք խանութներում: Երէկվայ վիրաւորներից մէկը, Վանօ Գէորգեան, վիրաւորվել է նոյն իսկ իր դրացի մսագործի գնդակից: Որքան էլ ամբոխը իր գազանութիւնների մէջ անզուսպ լինի, մենք չը պէտք է մոռանանք գոնէ հարևանութեան պարտականութիւնները, որոնք այս երկու դէպքերում նկատվում են խախտված Թուրքերի կողմից:

Վաղը դարձեալ կը գրեմ:

Ա.—Դօ.

ԲԱԳՈՒԻ ԿՈՏՈՐԱԾԸ

I

Մեր սենեակն էլ ենթարկվեց այդ վտանգին, որովհետև մեր հարևաններից մէկը անզգուշութիւն էր ունեցել փողոց նայելու: Գնդակը ծակելով պատուհանը, խրվեց պատում: Այդ նոյն պատճառով «նայելու» հրացանի գնդակով (բժշկի վկայութեամբ) վիրաւորվել է իր տան մէջ, դուռը կողպելիս, Բաբուրջեան անունով մի պարոն:

Կոտորածին մասնակցող Թուրքերը ձիաւոր և հետիոտն էին: Պատմում են, որ Աղամեանի տունը կրակելուց յետոյ, ձիաւոր Թուրքերը՝ բացարապէս բերդան հրացաններով զինված, գնդակահարում էին դուրս եկողներին: Մեր փողոցով (Կրասնո-Կրեստովսկայա) անց ու դարձ էին անում հրացաններով զինված 40—50 Թուրքեր, աջ ու ձախ պարպելով հրացանները: Նայում եմ պատուհանի ճեղքով. նրանք մտնում են կօզակներին, հանհալով խօսում նրանց հետ և դարձեալ շարունակում իրանց ճանապարհը՝ քաղցած գայլերի պէս նոր որսեր որոնելով:

Կոտորածից յետոյ մենք գնացինք Շամախու Թաղը: Այդ Թաղի տները միայն սոսկում է ազդում մարդուն. կարծես երէկ դեռ կանգուն չէին այդ տները և իրանց մէջ կենդանի մարդկանց չէին պատսպարում: Երեսունի չափ սենեակներ հաշւեցինք, որտեղ ոչ մի կենդանի շունչ, տնային իրերից ոչ մի թել չը կար. մենք տեսանք միայն արեան մէջ շաղախված դիակներ և մերկ պատեր:

Ահա մի մայր արիւնաթաթաւ ընկած, նրա մօտ մորթված երեխան, իսկ քիչ հեռու՝ երկու տղամարդկանց կտրատած դիակներ: Ահա մի ուրիշ բնակարան. այնտեղ ձայն, ծպտուն չը կայ, որովհետև յատակին փռված են տասից աւելի մեծ ու փոքր, մինչև անգամ մի քանի ամսական երեխայի դիակներ, և այսպէս շարունակ, ուր նայում ես, մահն ու աւերածն է թագաւորում:

Զոհերի թիւը դժուար թէ կարելի լինի մօտաւորապէս որոշել, որովհետև բազմաթիւ ընտանիքներ ամբողջովին բնաջինջ լինելով, ոչ ոք նրանց թւի մասին չէ կարողանում ոչինչ ասել. վերջապէս կան բոլորովին այրվածներ և հորերի մէջ թափվածներ:

II

Այժմ կը տամ մի քանի ականատեսների պատմածներից կտորներ:

—Ես բազարում ծանօթիս խանութումն էի, պատմում է մեր հարևան Յովհաննէսը,—յանկարծ լսվեցին ատրճանակների պայթուններ և մեր աչքերի առաջ փռվեցին մի քանի դիակներ: Խանութներն իսկոյն փակեցին. ես մտայ մի ծանօթ Թուրքի խանութ, որը խոստացաւ ինձ ազատել: Ես կարողանում էի դռան ճեղքով դիտել փողոցում կատարվածը: Խուժանը յարձակվեց մեր դէմուդէմ գտնված դերձակի արհեստանոցի վրա. դռները կոտրեցին և հաբիւրից աւելի արձակած գնդակներով սպանեցին վեց հոգու. յետոյ թալանեցին ամեն բան, մերկացրին դիակները և տներից բռնելով, քաշ տուին փողոցի ցեխի մէջ: Իրիկնադէմին ես, նկատելով ոստիկանապետին, դուրս եկայ իմ թագստից և ընկայ նրա ոտները, աղաչելով ինձ տուն ուղարկել: Նա ինձ յանձնեց պրիստաւին, որը մինչև թաղային ոստիկանատունը տանելով, մեզ ուղեկցող ոստիկաններին զանազան կողմեր ուղարկեց, իսկ ինձ հրամայեց դուրս գալ փողոց և մենակ տուն գնալ: Ես շատ աղաչեցի, լաց եղայ, բայց իզուր. յուսահատութիւնից դուրս եկայ փողոց և նկատելով երկու կօզակներ, 3 ռուբլի խոստացայ վճարել, որից յետոյ միայն նրանք ինձ տուն հասցրին:

Կին ատամնաբոյժ Կրաուզ պատմում է, որ երկուշաբթի օրը առաջին պայթիւնները լսելուց անմիջապէս յետոյ, իրանց բակը բերին հարևան, մէկ ընտանիքի տէր մի հայի դիակը. փողոցում գտնված կենդանի մնացած հայերից շատերը փախչում, մտնում են նրա բնակարանը: Նա ամենայն հոգատարութեամբ ընդունում է նրանց իր մօտ: Բազում ապրող ռուս ատրճանաւորները նկատելով այդ՝ ստիպում են նրան դուրս վռնդել ապաստան գտած հայերին, սպառնալով, հակառակ դէպքում, խուժանի վայրենութիւններին մատնել նրա բնակարանը և իրան: Բայց նա ուշք չէ դարձնում նրանց ասածների վրա, որի հետևանքը այն է լինում, որ մի քանի գնդակներ, դռներն ու պատուհանները ծակելով, ներս են ընկնում սենեակ:

Ռէալական դպրոցի Սարգսեան ազգանունով մի աշակերտ պատմում է, որ երկուշաբթի օր նահանգապետը գնալով իրանց դպրոցը, աշակերտներին խումբ խումբ կօզակներին է յանձնում տուն հասցնելու: Այն խմբին, որի մէջ ինքն էր գտնվում, ուղեկցում էին մի քանի կօզակներ. վերջիններս նահանգապետի հրամանի համաձայն, պէտք է նրանց յանձնէին մի օֆիցերի: Երբ նրանք նշանակված օֆիցերի մօտ են հասնում, վերջինս կօզակներին զանազան կողմեր ուղարկելով, աշակերտներին այլ ևս չէ պահպանում և սրանք կրկին մի կերպ զանազան կողմերով վերադառնում են դպրոց:

Սուրէն

III

Փետրվարի 7 ին, ես Թատրոնումն էի, երբ կոտորածը սկսվեց: Պատուհանից տեսնում էի, ինչպէս խումբ-խումբ Թուրքեր ատրճանակները ձեռքներին անցնում էին մեր առաջով, առանց քաշվելու ոստիկաններից և սրանց ներկայութեամբ, աշկարայ, օրը ցերեկով անմեղ մարդկանց արիւնն էին թափում: Մինչև ժամի 3-ը սպասում էի Թատրոնում, ուզում էի գնալ տուն, կարծելով տանս աւելի ապահով կը լինեմ: Դուրս գալով փողոցը, պատահեցի օկօլօդնիչիին, դիմեցի նրան, օգնութիւն խնդրեցի, որ ինձ տուն հասցնէ (տունս գտնվում էր երեք Թաղ Թատրոնից հեռու) աղաչեցի, պաղատեցի... Բայց «չեմ կարող, եղբայր» բացասական պատասխան տալով՝ հեռացաւ ինձանից... Վճռեցի գնալ և գնացի: Բարեբաղդաբար ճանապարհին ոչ մի Թուրք չը հանդիպեց:

Հասնելով տունս, փակվեցի սենեակումս և առանց ճաշելու, առանց նոյն իսկ շորերը հանելու, նստած ամբողջ օրերով պատուհանի մօտ, նայում էի դէպի փողոց և տեսնում այնտեղ գազանային, հրէշաւոր սպանութիւններ: Մեր բակում մեծամասնութիւնը պարսիկներ էին և եթէ ազգային առելութիւն լինէր, ապա բոլորիս պէտք է սրի անցնէին. սակայն ոչ թէ ձեռք էլ չը տուին, երբ իմացան, որ Թագիեվի Թատրոնի մարդիկ ենք, այլ և բարեկամացան: Մի Թուրք խոստովանվում էր մեզ ինչ որ կատարում էր դուրսը, ասաց թէ ինչպէս են իրան դուրսը խրախուսում... Թէ եօթը մարդ է սպանել և ցոյց տալով մեծ, սև ատրճանակը, ասաց, որ «փամփուշտներս վերջացել են, պէտք է գնալ բերել»... Կէս ժամից տեսայ նոյն Թուրքին տեսայ դիմացի փողոցի անկիւնում կանգնած մի հայ բանւոր սպանելիս: Բոլոր խանութները փակ էին. ուրեմն փամփուշտները ո՞րտեղից գտաւ...

Երեքշաբթի, պարզ և լուսնեակ գիշերին հետևեց մառախլապատ ցերեկ. ամպամած օրը և սաստկացող հրացանաձգութիւնը ճնշում էր իմ հոգին և կարծես նախազգում էի, որ օրը աւելի սարսափելի է լինելու և, իրաւ, այդ օրը տեսայ այն՝ ինչ չէի էլ երևակայում: Իմ տանս դիմացի անկիւնում կանգնած էին Թուրքերը և որսի էին սպասում, իսկ մի քանի քայլ հեռու շրջում էին ոստիկանները... Ահա դիմացից երկու քաջ հայեր մի խումբ Թուրքերի հետ կռւի բռնվեցին... Թուրքերը փախան, թողնելով չորս սպանված, իսկ հայ տղաները շարունակեցին իրանց ճանապարհը. բայց օկօլօդչնին ոստիկաններով առաջները կտրեց և զինաթափ արեց. ես ուրախացայ, կարծելով որ նրանց կը բանտարկեն և դրանով կազատեն սպանվելուց (մահը անխուսափելի էր), բայց աւա՜ղ, զինաթափ արին և հեռացան... Անզէն և անպաշտպան տղաները մի րոպէ քարացած մնացին, ուշքի գալով, գլխարկները իջեցրին աչքերին և արագ քայլերով հեռացան, բայց մի քանի քայլ չանցած՝ Թուրքերի գալպից ընկան գետին: Թուրքերը թալանեցին, մինչև անգամ շորերը հանեցին և ուրախ-ուրախ մտան դիմացի չայչխանան—իրանց որջը: Եթէ թողնէին հայերին գործելու, երբէք այդպիսի կոտորած չէր լինի. դրան ապացոյց, որ երեքշաբթի և չորեքշաբթի օրը քաղաքի ¾ մասը հայերի պաշտպանութեան տակ էր, բայց սատանան ամեն միջոց գործ դրեց իր նպատակին հասնելու:

Ա. Աղեան

ԲԱԳՈՒԻ ԺՈՂՈՎԸ

(«Кавказъ» լրագրից)

Ինչպէ՞ս պարզել եղած դէպքերի պատճառները: Դրանք, այդ պատճառները, միլիոնաւոր են: Դատարանի նախագահ պ. Կօլբասին բացատրում է, որ ներկայ խորհրդակցութեան նպատակն է,—իհարկէ ոչ թէ պատճառները գտնել մեղաւորներին պատժելու համար,—դա դատարանի գործն է, այլ ցոյց տալ ընդհանուր պատճառները նրանց վերացնելու համար: Քաղաքագլուխ պ. Իրէցկի, մատնացոյց անելով, որ հաստատվել է խաղաղութիւն երկու ազգերի միջև կոտորածի վերջնական դադարեցման մտքով, ներկայ երկիւղալի դրութիւնը քաղաքում բացատրում է ուրիշ պատճառներով: Դատարանի պրօկուրօր պ. Վօրօնօվ և Ի. պ. Խ. Կօխանօվսկի, խօսելով ներկայ յանձնաժողովի նպատակի մասին, կարծում են, որ այստեղ չէ պահանջվում մանրամասն քննութիւն, այլ հարկաւոր է պարզել, թէ ինչի՞ց առաջացան մի շարք սպանութիւնները մի քանի օրվայ ընթացքում, ի՞նչ պատճառով տեղի ունեցան այդ խմբական սպանութիւնները: Պ. Թաղիանոսեանը, խօսելով երկիւղալի տրամադրութեան մասին, ասում է, որ այդքան բան քաշելուց յետոյ 2—3 օրվայ մէջ չէ կարելի հանգստացնել հասարակութիւնը, և որովհետև միանգամից դժուար է պատճառները մատնացոյց անել, ուստի նա առաջարկում է մամուլի միջոցով կանչել վըկաներին, հարցուփորձ անել, և այն ժամանակ կը պարզվեն պատճառները: Իշխան Ի. Գ. Ամիլախօրի յայտնում է, որ նա խնդրում էր բոլորին, քաղաքի ներկայացուցիչներից որի հետ ինքը խօսել է իր Բագու լինելու միջոցին, բերել իր մօտ այդ պատճառներն իմացողներին: Եթէ այդ անձանց հրաւիրելու մասին լրագիրներում յայտնենք, այն ժամանակ կարող են գալ և զանազան գաղտնի ընկերութիւնների անդամներ, և փաստերն այն ժամանակ հարկաւոր, անկողմնապահ լուսաբանութիւն չեն ստանայ: Պ. Թաղիանոսեանը պատճառներից մէկը համարում է ոստիկանութեան և զօրքերի անգործութիւնը կոտորածի հէնց սկզբում: Իշխան Ամիլախօրի խընդրում է կրկին հաղորդել մանրամասն բոլոր փաստերը, որպէս զի նա կարողանայ հարցը պարզելու համար հարցապնդում անել թէ զօրքի իշխանութեանը, և թէ տեղական ադմինիստրացիային: Պ. Վէզիրօվ ասում է, որ անհրաժեշտ է քննիչ յանձնաժողովին աւելի լայն դիրք տալ: Պ. Սաֆարօվ յայտնում է, որ զօրքերի աչքի առաջ կողոպտում էին, սպանում էին մարդկանց, իսկ նրանք, բարձրից հրաման չունենալով, ձեռք չէին առնում միջոցներ: Բաւական էր հէնց սկզբում 300—400 զինւոր ուղարկել և կոտորածը չէր սաստկանայ: Պ. Թաղիանոսեանը, Ահմէդ բէգ Աղաեվի խօսքով հաղորդում է, որ վերջինս տեսել է փետրվարի 7-ին առաւօտեան, թէ ինչպէս սարից իջնում էին ցնցոտիներ հագած, բայց զինւորված բէրդանկաներով և օֆիցերական տեսակի նոր րէվօլվէրներով 50—60 մահմեդականներ—և ապա հարց է տալիս, թէ ո՞վ տուեց նրանց այդ րէվօլվէրները: Իշխ. Ամիլախօրի յիշեցնում է, որ Ալէքսանդրօպօլում և Կարսում տեղի են ունեցած արքունական զէնքի գողութիւններ և որ վաճառականները Նիժնի-Նովգօրօդում զէնք էին գնել Թիֆլիսում ծախելու համար և ասում է, որ յայտնի է, թէ ով է գողացել այդ զէնքը և թէ ազգաբնակութիւնը ինչպէս է ձեռք բերում զէնքը: Պ. Հաջիեվ մանրամասն պատմում է առաջին, հատ-հատ դէպքերի պատմութիւնը, հայի ձեռքով մահմեդականի սպանութիւնը և հակառակը, պատմում է մի հայի, ինչպէս ասում են կօմիտէտի անդամի հօյակապ, դէմօնստրատիվ թաղման մասին, որին սպանել էր մի մահմեդական, ապա մահմեդական կալանաւորի սպանութեան յայտնի պատմութիւնը յունվարի 12-ին, որի դիակի վրա հայերը եռացրած ջուր էին ածել, Պարապետի վրա, փետրվարի 6 ին ազդեցիկ մահմեդական Բաբաեվի սպանութեան պատմութիւնը, որին շրջապատեցին եկեղեցուց դուրս եկող հայերը, և հասցրին նրան մէկ գնդակի և երկու խանչալի հարուածներ (պրօկուրօրը հաստատեց): Մարդասպաններին ծածկեցին: Դրանից ահա սկսվեց: Նրա խօսքով, ամբողջ տարին ինտէլիգէնտ հայեր ասում էին նրան, որ իբր թէ մահմետականները կամենում են կոտորել հայերին, որ ոստիկանութիւնը իբր թէ նրանց դրդում է: Այն հարցին, թէ ո՞րտեղից ունեն զէնք մահմեդականները, պ. Հաջիեվ պատասխանեց, թէ ինքն չէ թագցնում, որ մահմեդականը, որքան էլ նա աղքատ լինի, միշտ զէնք ունի. նա ընտելացած է արիւնալի վրիժառութեանը և այդ զէնքը յաճախ ծառայում է նրան հէնց մահմեդականից վրէժը լուծելու համար: Ղազին ասեց, որ չար մարդիկ միշտ աշխատում են դատարկ բաներից միշտ խոշոր գործ ստեղծել, ցանկանալով օգտվել դրանից կողոպուտով կամ այլ միջոցով: Պ. Ղուկասեան ասում է, որ բժիշկը, նախ քան պալարը ծակելու, պարտաւոր է հետազօտել հիւանդին, և այդ պատճառով այստեղ ևս չէ կարելի չը շօշափել ընդհանուր պատճառները: Իշխան Ամիլախօրի կրկին անգամ խնդրեց թողնել այդ «ընդհանուր պատճառները», որոնք ոչ մի կապ չունեն տեղական բնաւորութիւն ունեցող եղած դէպքերի հետ: Պ. Վէզիրօվ տեղական ոստիկանութեան անգործութիւնը լուսաբանելու համար մատնացոյց է անում, թէ մինչև այժմ Բագւում որքան սպանութիւններ կային, որոնք մնացել են առանց արձանագրութիւնների և առանց դատարանի: Քաղաքագլուխը, խօսելով տեղական ոստիկանութեան թուլութեան և անգործութեան մասին վշտալի դէպքերի ժամանակ, յայտնեց, որ նահանգապետ իշխան Մ. Ա. Նակաշիձէ իր ներկայութեամբ տելեֆօնով պահանջում էր հէնց սկզբում զօրքի օգնութիւնը, խնդրում էր զինւորական իշխանութեանը բաժանել եղած զօրամասը փոքրիկ խմբերի, որին պատասխան ստացաւ, որ զինւորական իշխանութիւնը իրաւունք չունի բա-

ժանել զօրամասը մանր խմբերի, որոնց կերակրող էլ ոչ ոք չի լինի (զօրամասը գտնվում էր Բախլօլ հրուանդանի վրա)։ Վերջինս ասածին պ. Նահանգապետը պատասխանեց, որ այդ զօրամասերը պահանջվում են ադմինիստրացիայի տրամադրութեան տակ մնալու համար ամենաշատը երկու օրով և նրանց կարելի է տալ թէկուզ սուխարիներ։

Դրանից յետոյ յայտարարվեց նիստի ընդմիջում 10 րոպէով, այնպէս որ գեներալ ադիւտանտ իշխան Ի. Գ. Ամիլախօրի ժողովված ներկայացուցիչներին խնդրեց խօսել միմիանց մէջ, առանց քաշվելու յայտնել Բագուի անկարգութիւնների բոլոր պատճառները և դրանով տալ նրան հնարաւորութիւն խուսափելու որ և է անճշդութիւններից, որոնք կարող են սպրդել այն զեկուցման մէջ, որ նա պարտաւոր է ներկայացնել բարձր իշխանութեանը։ Նաւթարդիւնաբերողների ժողովի խորհրդի նախագահ պ. Ղուկասեան յայտնեց, որ նա չէր կարծում, որ ներկայ խորհրդակցութիւնը այդքան երկար կը տևէ, և նա ցերեկվայ 1 ժամին ժողովի խորհրդի նիստ է նշանակել բանւորական հարցի վերաբերմամբ, և այդ պատճառով խնդրում էր նիստի շարունակութիւնը նշանակել հետևեալ օրը։ Իշխան Ի. Գ. Ամիլախօրի նկատեց, որ նա յայտարարում է նիստի ընդմիջումն ընդամենը միայն 10 րոպէով, և պ. պ. ներկայացուցիչներից շատ է կախված ժամանակի շահումն։

Կարճ ընդմիջումից յետոյ նիստը վերսկսվեց։ Թէ հայ և թէ մահմեդական հոգևորականութեան ներկայացուցիչները, որոնք համարում էին իրանց միսիան վերջացած, հեռացան նիստից։ Նիստը վերսկսելուց յետոյ գեներալ-ադիւտանտ իշխ. Ի. Գ. Ամիլախօրի նորից դիմեց ներկայ եղողներին խնդրելով, որ նրանք, որպէս ազգաբնակութեան ներկայացուցիչներ և ընտրեալներ, որ մօտ են կանգնած վերջինին, գործ դնեն իրանց բոլոր ջանքերը վերջինին կատարելապէս հանգստացնելու համար։ Երաշխաւորելով կատարելապէս պահովել անձնաւորութիւնը և գոյքը որ և է մէկի յանցաւոր փորձից, իշխան Ամիլախօրի միևնոյն ժամանակ յայտնեց և խնդրեց յայտնել ազգաբնակութեանը, որ եթէ տեղի կունենայ յանցաւոր փորձի դէպք զինուորականների դէմ ում կողմից էլ լինի, այն ժամանակ այն տունը, որի պատուհանից կամ կտուրից կարձակվի մի գնդակ, գետնի հետ կը հաւասարվի, և թող այն ժամանակ չը գանգատվեն... Նախագահը անտանելի է համարում այն հակակառավարչական համախմբումները, որ այժմ սարքում են զանազանատեսակ մարդիկ, մինչև անգամ կանանց, մանուկների և գեռահաս աշակերտների մասնակցութեամբ։ Այդ համախմբումները, որպէս ապ՚րինի, կը ցրվեն տեղական ոստիկանութեան ծառայողները, իսկ հարկաւոր դէպքում և զօրքերը, և այդ պատճառով ցանկալի է, որ ազգաբնակութեան ընտրեալները բոլոր միջոցները գործ դնեն ամբոխի հետ զինաւորված ույժի ընդհարման առաջն առնելու համար։ Պ. Թաղիանոսեան յայտնում է, որ ամբոխը հաւաքվում է այս ու այն տեղ ցանկանալով որ և է բան լսել հանգստանալու համար։ Մամուլը ստիպված է լռել։ Քաղաքային վարչութեան ներկայացուցիչները, նիստին ներկայ եղող պատւաւոր անձինք պատրաստ են հանգստացնել ամբոխը, բայց չը գիտեն ինչով հանգստացնել նրան, ամբոխը չի լսի։ Պ. Հաջիեվ մատնացոյց է անում, որ նրանք չեն կարող առանձին ազդեցութիւն ունենալ այդ ամբոխի վրա, որովհետև նրա մէջ մասնակցում էին մեծ մասամբ զանազան սրիկաներ, և ոչ թէ քաղաքի բուն բնակիչները. այդ խմբի մէջ հաւաքվում են և ճառեր են արտասանում հրէաներ, եկւորներ, հայեր, մահմեդականներ և ուրիշներ։ Դուման մինչև այժմ չէ կարողացել գումարվել այդ ամբոխի պատճառով՝ վշտալի դէպքերի ժամանակ վնասվածների օգտին գումարներ յատկացնելու համար։ Մահմեդականների և հայերի միջև թշնամական յարաբերութիւնների պատճառները պարզելու վերաբերմամբ պ. Թաղիանոսեան և մի քանի ուրիշները յայտնում են, որ հայերի և մահմեդականների միջև չը կայ և չը կար ոչ մի թշնամութիւն, որը հաստատելու համար բերին մի շարք օրինակներ, երբ այն արիւնահեղ օրերին մահմեդականները թագցնում էին իրանց մօտ հայերին, իսկ հայերը մահմեդականներին։ Նախագահի նկատողութեանը, որ մահմեդականների դէպի հայերն ունեցած թշնամութեան մասին և ընդհակառակն՝ չէ՞ որ հեռագիրներ ուղարկեցին հէնց նրանք այստեղից զանազան քաղաքները—ներկայ եղողներից մի քանիսը պատասխանեցին, որ այն օրերը, երբ փողոցներում կոտորած էր և ամեն տեղ ընկած էին սպանվածների դիակները և ճշտօրէն ոչ ոք չը գիտէր գործերի դրութիւնը, հայերի և մահմեդականների փոխադարձ յարաբերութիւնների մասին դժուար չէր և մի փոքր չափազանցութիւն թոյլ տալ։ Պ. Թաղիանոսեան, ապացուցանելով թշնամութեան բացակայութիւնը հայերի և մահմեդականների միջև, որոնք եկել են այս երկիրը 700 տարի առաջ, ասում է, որ նրանց մէջ կարող էր միայն նախանձ լինել։ Թշնամութեան մասին խօսք չէ կարող լինել, մանաւանդ, որ արիւնահեղ գործը սկսել էին 50—100 անձինք, և եթէ իր ժամանակին կանգնեցնէին նրա զարգացումը, այն ժամանակ այդ դէպքերը այդպիսի ահագին չափեր չէին ընդունի։ Բայց պ. Նահանգապետը ոչ ոստիկանութիւն ունէր, ոչ զօրք։ Պ. Բիկօվ ասում է, որ ներկայ յանձնաժողովի վրա դրված է երկու խնդիր. պարզել եղած դէպքերի պատճառները և հանգստութիւն հաստատել։ Արիւնահեղ դէպքերի ժամանակ այդ բանը չը կար Բագւում, «բայց խղճով,—ասում է նա,—պէտք է ասեմ, որ անիշխանականների և յեղափոխականների այժմ սարքվող ժողովները կապ ունեն եղած կոտորածի հետ։ Իշխան Դադիանի իրաւունք ունէր ասելու, որ ոչ ոք չէր կարող մահմետականներին գրգռել հայերի դէմ, անպատճառ այդտեղ մի ծածուկ թշնամութիւն է լինելու։ Եղած կոտորածի պատճառներից մէկը նա համարում է իբր թէ մի ինչ որ հայկական կոմիտէի գոյութիւնը։ Ո՞ւմից է բաղկացած այդ կոմիտէն, եթէ նա գոյութիւն ունի, և ինչ են նրա ֆունկցիաները—յայտնի չէ, բայց նրա գոյութեան մասին բոլորը գիտեն։ Այդ գաղտնի կոմիտէն ժողովարարութիւններ է անում իր գաղտնի գործերի համար, նամակներ է ուղարկում սպառնալիքներով, յաճախ ի կատար ածելով այդ սպառնալիքները, և այդպիսով սարսափ է տարածում, ահաբեկելով նրանց, որոնց նա մահվան է դատապարտում։ Այդ կողմը շատ էական է, և ամենից առաջ հասարակութիւնից կախված բոլոր միջոցները պէտք է ձեռք առնել այդ կոմիտէի գործունէութեանը վերջ տալու համար։ Իշխ. Ի. Գ. Ամիլախօրի. «Ես էլ գիտեմ, որ կոմիտէից նամակներ էին ստանում սպանելու սպառնալիքներով»։ Ֆարրուխ-բէգ Վէզիրօվ. «Ո՞վ էր սպանում»։ Իշխ. Ի. Գ. Ամիլախօրի։—«Ասենք հէնց դուք։ Ինչու են սպառնում ձեզ սպանել»։ Պ. Վէզիրօվ. «Նամակը, որի մասին խօսվում է, ես երէկ ստացայ որ և է թշնամուց։ Հայկական կոմիտէն կնիք ունի, իսկ այդ նամակի վրա կնիք չը կար, և այն էլ նամակում ասված էր, որ ես «ապաշխարեմ»։ Իշխ. Ի. Գ. Ամիլախօրի. «Այդպիսի նամակներ պատռում են և դէն են գցում, և ոչ թէ նրանց մասին պատմում են ուրիշներին»։ Պ. Բիկօվ. «Կոմիտէն չարիքի աղբիւրն է»։ Պ. Թաղիանոսեան ասում է, որ հայկական կոմիտէի դէվիզն է—հնարաւորութիւն տալ Թիւրքահայերին մարդավարի ապրել և նա ոչինչ բան չունի ռուսաց կառավարութեան դէմ։ Պ. Ղուկասեան չէ հասկանում, թէ ինչ կապ կայ յեղափոխական մասսայի և այստեղ հաւաքվածների միջև։ Կոմիտէի գոյութիւնը նա չէ հերքում։ Սոցիալական շարժումը աճում է ամեն տեղ, և այդ բանի համար չէ կարելի մեղադրել ազգերին... Եղբայրասպան պատերազմը չէ կոմիտէի նպատակը։ Եթէ նրանք կամենում են օգնել... -մեր գործը չէ։ «Ինչպէս կարող ենք մենք արգելել նրանց, չը գիտենք»։ Իշխան Ի. Գ. Ամիլախօրի։ Հարցին դուք ուրիշ լուսաբանութիւն էք տալիս։ Աստուած մի արասցէ, ոչ ոք չէ կասկածում ձեզ, որ դուք մասնակից էք, բայց պէտք է հաւատալ, արդեօք կոմիտէն գոյութիւն ունի՞. և արդեօք նրա գոյութիւնը չէ՞ կոտորածի պատճառներից մէկը։ Յայտնի է, որ հայերի կոտորածի պատճառը Թիւրքիայում—հայկական կոմիտէն է»։ Պ. Վաչեանց յիշեցնելով 1883 թւին Բագւում տեղի ունեցած ջարդը մահմեդականների և ռուս բանւորների միջև (տաճկագործների) բացականչում է. «Չէ՞ որ այն ժամանակ ոչ ոք չէր ընդհանրացնում ռուսների և մահմեդականների ազգային թշնամութեան հարցը»։ Պ. Հաջիեվ, վնասակար համարելով այդպիսի կոմիտէները, ասում է, թէ չէ՞ որ այդ կոմիտէի գործունէութիւնը ուղղված է թէկուզ և Թիւրքիայում ապրող մահմեդականների դէմ։ «Դա ոչ թէ եղբայրասէր, այլ եղբայրասպան կոմիտէ է։ Ի սէր Աստուծոյ, ես չը գիտեմ ումը լսեմ, ումից վախենալ։ Այն կառավարութեանը, որի դրօշակի տակ ապրում եմ, թէ սարսափ տարածող կոմիտէի։ Ինչու մահմեդականները այդպիսի կոմիտէներ չունեն։ Եւ Աստուած չը տայ։ Եթէ գոյութիւն էլ ունենար այդպիսի կոմիտէ մահմեդականների մօտ, ես առաջինը կապստամբվէի նրա դէմ, կը հաղորդէի նրա գոյութեան մասին կառավարութեանը, եթէ մինչև անգամ հաւատացած լինէի, որ դրա համար ես անպատճառ սպանված կը լինեմ։ Եթէ հայկական կոմիտէի անդամը սպանած չը լինէր մահմեդականին, որը ապա սպանվեց մահմեդականից, եթէ տեղի չունենար նրա դէմօնստրատիվ, փառաւոր թաղումը, եթէ փետրվարի 6-ին հայերը չը սպանէին Բաբաեվին և եթէ ծաղրի չանարգէին սպանված կալանաւորի դիակը, որը սպանութիւնից յետոյ հայերը խաշեցին եռացրած ջրով, և եթէ չը թագցնէին հայ սպանողին Պարապէտի վրա, հաւատացնում եմ և համոզված եմ, որ այդ խմբական կոտորածը տեղի չէր ունենայ։

Մի քանի ձայներ. «Բաբաեվը րեվօլվեր է արձակել հայ զինուորի դէմ»։ Հաջիեվ. Սուտ է, նա գնդակ չէ խփել զինուորին։ Այստեղ ներկայ է պրօկուրօրը, որ կը վկայէ թէ հայերի սպանած Բաբաեվի մօտ գտնված րեվօլվերից մի հատ գնդակ էլ չէ արձակված։ Րեվօլվերի բոլոր փամփուշտները իրանց տեղն են, փողը չէ մխոտած, նա մաքուր է։ Խաղաղութիւն և հանգստութիւն հաստատելու համար անհրաժեշտ է խնդրել հայոց կոմիտետին, որ նա մեզ, մահմեդականներիս, հանգիստ թողնէ»։

Ի վերջոյ գեներալ-ադիւտանտ իշ. Ամիլախօրին նորից խնդրեց ներկայ եղողներին հանգստացնել ազգաբնակութիւնը, խորհուրդ տալ որ չը կազմվեն մեծ համախմբումներ, որոնք չեն թոյլ տալիս նոյն իսկ ձայնաւորներին հաւաքվել դումայի նիստին, որպէս զի գումարներ յատկացնեն ի նպաստ վնասվածների, կարօտ որբերի և այրիների։ Խնդրեց նրանց անձամբ և ծանօթների միջոցով յայտնել ամենքին, որ ժողովուրդը խմբերով չը հաւաքվի։ «Վախենում եմ, ասաց իշխան Ամիլախօրի, որ կը վնասվեն անմեղ բնակիչները, եթէ հարկաւոր լինի զէնք գործ դնել»։ Երբ Ղուկասեան հարցրեց թէ զօրքերը որքան են և քաղաքի որ մասերում են տեղաւորված, իշ. Ամիլախօրի պատասխանեց թէ Բագւում այժմ բաւականաչափ թէ հետևակ, թէ ձիաւոր և թէ թնդանօթաձիգ զօրքեր կան և համապատասխան կերպով են տեղաւորված։ Իսկ ինչ վերաբերում է Բագւի մշտական քաղաքապահ զօրքին, նա արդէն միջնորդութիւն է արել որ այդ զօրքը հասցնվի մինչև 6 բատալիօն հետևակի, վեց հարիւրեակ կօզակների և մի բատարէա թնդանօթների։

ԻՆՉՈ՞Վ ՄԽԻԹԱՐՎԵՆՔ

—

Բագուի աղէտն է, ի հարկէ, օրվայ ամենահզօր, տիրական հարցը։ Երկար ժամանակ մեր երկիրը չի մոռանայ նրան։ Դեռ շատ տարիներ եղբայրասպանութեան արիւնը բեեռված կը մնայ մեր սրտի ու մտքի մէջ իբրև մի տանջալից, խեղդող յիշատակ։

Այսօր մենք այդ դժբախտութեան հանգամանքները չենք քրքրում։ Շարունակելով ճնշված մնալ նրա երկաթէ ծանրութեան տակ, մենք, իբրև դառնութեան բաժակը ճաշակած մարդիկ, նայում ենք մեր շուրջը, ուզում ենք սփոփանք, մխիթարութիւն գտնել մեր ցաւած, արիւնոտ սրտերի համար։

Ի՞նչ տեսանք վերջին օրերում։—Փաստեր, որոնք համախմբվելով միասին, մի անգամ էլ ապացուցին, թէ կան համայնական ահեղ ցընցումներ, որոնք մի և նոյն ժամանակ փորձաքարեր են, հարցաքննութիւններ են հասարակական իդէալների, համամարդկային նուիրական գաղափարների համար։ Նրանք պատասխանատուութեան են կանչում ազգերը, ուզում են իմանալ, թէ որքան նրանք պատրաստված են մարդկայնութեան բարձրագոյն սկզբունքներն ըմբռնելու և գործադրելու համար։

Բագուի աղէտը այդ տեսակ մի հրապարակային հարցաքննութիւն էր։ Եւ հետևանքը—ինչ երջանկութիւն—այնքան ոգևորիչ, այնքան հրաշալի, որ կարելի է սփոփված սրտով զգալ, թէ կատարեալ հասունութեան վկայականի ենք արժանացել։

Մարդկութեան կեանքը զուր չեն անուանել ցաւերի հովիտ։ Չը կայ տառապանքների այդ անհուն հովտում աւելի դիւթական, հրաշագործ մի բալասան, քան այն, որ կոչվում է եղբայրասիրութիւն։ Մենք եղբայրասիրական յուզիչ, վեհ ցոյցերի առարկայ դարձանք։ Եւ մեր վշտի մէջ կարող էինք աւելի մեծ մխիթարութիւն գտնել...

Կովկասի հին, ալեոր պատմութիւնը իր իւրաքանչիւր էջից աղաղակում է, երկու ազգեր—հայ ու վրացի—սկզբից և եթ եղել են իրար ոչ միայն դրակից, այլ և բախտակից։ Իրանց անհուն տառապանքների մէջ, արիւնի և արտասունքի ծովերով ծածկված իրանց հայրենիքի խորշերում նրանք մարտիրոսական համբերութեամբ պահում-պահպանում էին մտաւոր լոյսը։

Անցեալը եղբայրացրել է երկու ազգերը։ Ներկայում մի և նոյն հակումները, մի և նոյն քաղաքակրթական և համայնական իդէալներն են նրանց աչքի առջև։ Ներկան էլ ստիպողաբար պահանջում էր մի և նոյն եղբայրացումը։ Եւ այս գաղափարի հզօր ախոյեաններ են հանդիսացել երկու կողմերի լաւագոյն մարդիկ։

Վերջին տարիներում չար ոգին աշխատում էր որոմներ ցանել վրացի հասարակութեան մէջ։ Այդ որոմները շատ արհեստական միջոցներով էին խնամվում, որպէս զի աճեն, բարձրանան, հասնեն ազգային փոխադարձ թշնամութեան երկու բախտակից ցեղերի մէջ։ Կարելի՞ բան էր դա։—Մենք չէի՛նք հաւատում։ Երբէք։ Պատմական ճակատագիրը փոփոխել անկարող են անհատները, մանաւանդ խաւարի արբանեակները։ Ազգերը ունեն դարերով մշակված սեփական լօգիկայ, սեփական իմաստութիւն։ Ներկայումս, երբ համայն քաղաքակիրթ մարդկութիւնը, ոչնչացնելով աշխարհագրական, ազգագրական, տնտեսական, ցեղական և այլ այսպիսի բաժանումները, միանում է ընդհանուր գաղափարով ղեկավարվող հասարակական կարծիքի մէջ, որ գնալով դառնում է համաշխարհային, տիեզերական,—մենք պիտի միմեանց կրծոտէինք, կողք կողքի տուած, մի և նոյն օդով, և մի և նոյն անհաւոր հոգսերով ապրող ազգերս։ Դա կը լինէր մի կատարեալ դժբախտութիւն, մի անասելի անէծք։ Մարդկայնութեան սուրբ զգացմունքները ոչնչացրել են նոյն իսկ Ատլանտեան ովկիանոսի պէս մի ահեղ անջրպետը և այսօր Ամերիկան Եւրօպայի հետ սրտակից ու կամակից է ամեն մի դէպքում, երբ պէտք է դատապարտել դաժանութիւնը և անկեղծ համակրանքներով մեծարել բռնութեան, զրկանքների զոհերին։ Միթէ միմիանց հետ ապրող, միմիանց այնքան մօտիկ ազգերը պիտի անտարբեր ու խուլ մնային իրար բախտի վերաբերմամբ։

Այդ անհնարին էր։ Եւ Բագուի կոտորածը ցոյց տուեց, որ այո, անհնարին էր այդ։

Փետրվարի 14-ի օրը երբէք չի մոռացվի մեր երկրի հասարակական կեանքի պատմութեան մէջ։ Այդ օրը Թիֆլիսի հայոց Վանքի մայր եկեղեցու բակում տասնեակ հազարաւոր մարդիկ արձակեցին մի վեհ, բարոյական վըճիռ։ Երեւոյթի ամբողջ պատիւը պատկանում էր մեր վրացի եղբայրակիցներին։ Վրաց ինտելիգենցիան, ուսանող երիտասարդութիւնը, հոգևորականութեան ներկայացուցիչները եկան յարգելու մեր անմեղ զոհերի յիշատակը։ Եւ լաւագոյն յարգանք չէր էլ կարելի երևակայել անգամ։ Մեր վշտահար, արիւնոտ սրտերին մատուցվում էին եղբայրութեան, համակրութեան, անկեղծ, մաքուր ցոյցեր։ Գեղեցիկ, կրակոտ ճառերը հազարաւոր յուզված մարդկանց աչքի առջև բարձրացնում էին այնքան ցանկալի, այդ օրվանից այնքան շօշափելի դարձած իրականութիւնը, այն՝ որ մեզ, կովկասեան ազգերիս, միացնում են եղբայրութեան կապերը և մենք միմեանցից հեռացած, անջատված չենք լինի...

Ոչ ոք չի մոռանայ այդ գեղեցիկ օրը։ Չեն մոռանայ ոչ միայն հայերն ու վրացիները, այլ և թուրքերը, որոնք, նոյնպէս ներկայ էին այդ հանդէսին և նոյնպէս ընդունում էին եղբայրասիրութեան հաւաստիացումներ։

Վրացիները—մենք այս խոստովանում ենք անկեղծ հրճուանքով—երկուշաբթի օրը ստացան լիուլի իրաւունք պարծենալու իրանց քաղաքացիական բարձր առաքինութեամբ։ Ազգերի համերաշխութեան, եղբայրութեան գաղափարը նրանք էին, որ առաջին անգամ կովկասեան կեանքի մէջ գործնականապէս արտայայտեցին այնքան ազդու, յուզիչ, ուրախութեան և մխիթարութեան արտասուքներ գրգռող փառաւոր ցոյցով։

Այդ օրը մի նոր, հրաշալի գոյն հաղորդեց կովկասեան ազգերի կեանքին։ Անմոռանալի՜ օր։ Որքան մեծ պիտի լինի նրա ազդեցութիւնը, նրա նշանակութիւնը ամենքի համար։ Նա ցոյց տուեց, որ զուր չէինք այսքան տարի դաստիարակվում քաղաքակրթութեան անմահ սկզբունքների վրա։

Ահա ինչով ենք մխիթարվում դառնութեան, սուգի այս ծանր օրերում։

Ո՞Վ ԷՐ ՄԵՂԱՒՈՐ

—

Բագուի ներկայ իրականութիւնը այդ հարցն է դրել մեր առաջ. պարզ ու անխուսափելի հարցը...

Ժամանակ էր Բագուն—Կովկասի տնտեսական սիրտը. կեանքը եռում էր այնտեղ. հայ, թուրք, ռուս, վրացի և ուրիշ ազգեր կողք կողքի տուած ապրում էին հաշտ, աշխատում էին առանց մի որ և է թշնամութեան, առանց փոխադարձ ատելութեան։

Բայց ահա յանկարծ, կարծես մի կախարդական գաւազանի հարուածով փոխվում է իրականութիւնը. Թուրք ամբոխը բիրդանկաներով ու ատրճանակներով սպառազինված յարձակվում է իր դարաւոր հարևանի՝ հայ ազգաբնակութեան վրա և կոտորում է, աւերում է, այրում և թալանում։

Իսկ ինչ է անում հայը. նա միայն տեղ տեղ ինքնապաշտպանութեան նշաններ է ցոյց տալիս, իսկ ընդհանուր առմամբ փախչում է, թաքնվում, գութ ու պաշտպանութիւն աղերսում։ Բայց նրան գթացող չը կայ, պաշտպանող չը կայ։ Նա թողնված է ճակատագրի հաճոյքին. իսկ այդ անողոք ճակատագիրը երեք օր շարունակ քամում է հարիւրաւոր անմեղ զոհերի արիւնը, երեք օր շարունակ սարսափ ու սոսկում է տարածում ամէն կողմ, մինչև որ փողոցներում հնչում է հայ և թուրք հոգևորականութեան կոչը.

—Բարշտե՞ք, բարշտե՞ք. հաշտուեցէ՞ք, հաշտուեցէք...

Հաշտուեցին. որքան գեղեցիկ, որքան հոգեպարար խօսք է դա. սակայն խօսքը այնքան էլ խոր ազդեցութիւն չէ թողնում սարսափահար եղած ժողովրդի վրա։ Նա փախչում է, անվերջ փախչում. միայն հինգ օրվայ ընթացքում (7—12)—Բագուից հեռանում են 10,000 հոգի և դեռ հոսանքը կանգ չէ առել։

Այժմ մեռած է Բագուն. կեանքը չէ եռում. գործերը չեն շարունակվում. այլ ևս ժպիտ չը կայ մարդկանց երեսին. ահն ու սարսափն է ամէն կողմ թագաւորողը։

Եւ ամէն անգամ, երբ մարդ լսում է ականատեսների պատմութիւնները, երբ թերթերում կարդում է սարսափների նկարագրութիւնը, մի և նոյն հարցն է առաջ գալիս.

—Ինչու, ինչու համար կատարվեց այդ ամէնը. ո՞վ էր մեղաւորը...

—Թաթար, սուտ ձեռքն է մեղաւոր, կրկնում է Թուրք ինտելիգէնցիան իր ճառերի մէջ. հայի և թուրքի մէջ ոչ ազգային և ոչ էլ կրօնական թշնամութիւն գոյութիւն չունի։

Բայց դրա հետ միասին Թուրք գրողները քարոզում են *) իսլ. բաց չանել սոսկալի փաստերը, «որովհետև նրանք կարող են վատ ազդել նեարդերի վրա...»։

Բայց մի՞թէ արդէն ուշ չէ «ընկոյզ նեարդերի» մասին մտածելը, երբ հարիւրաւոր զոհեր են ընկած, հազարաւոր սրտեր են խոցոտված և անթիւ անհամար նեարդեր կարատված։

Այժմ անհրաժեշտ է աչքի առաջ քաշել դառն իրականութիւնը իր ամբողջ մերկութեամբ. անհրաժեշտ է քննել չարիքի հիմնական պատճառները, որպէս զի հնարաւոր լինի նրա արմատները ոչնչացնել։

Հայը, կոտորված, արիւնով շաղախված հայը կարող է յանուն եղբայրութեան ներել իր հարևանին, ներել կարող է անել և Թուրքը, բայց դրանով հարցը չէ լուծվում, ապագայի վտանգը չէ հեռանում։

Կատարված դէպքերը, հանդիսօրէն կնքված հաշտութիւնը բարոյական մի մեծ պարտականութիւն են դնում մեզ բոլորիս և նոյնպէս Թուրք հոգևորականութեան, ինտելիգենցիայի ու ամբողջ ազգաբնակութեան վրա։

Մենք մինչև վերջը, ամէն տեղ և ամէն կերպ պէտք է քարոզենք համերաշխութեան՝ եղբայրութեան վեհ գաղափարները և դրա հետ միասին պէտք է անկեղծօրէն բաց անենք կատարված փաստերը, որպէս զի հնարաւոր լինի պարզել, թէ ո՞վ էր մեղաւորը, թէ որտեղ է չարիքի բուն պատճառը։

Ե. Թոփչեան

ԲԱԳՈՒԻ ԱՂԷՏԻ ԶՈՀԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

—

Ստացանք Առաջնորդարանի յանձնաժողովին յանձնելու համար 1. Կարսի գաղթինների հանգանակութիւնից 31 ր. 53 կ., որ նուիրել են հետևեալ անձինք. Մահ. Կ. Թորոսեան, Յ. Դէորգեան, Գ. Քեալաշեան, Մ. Խաչատրեան, Մ. Սարգսեան, Ա. Վասիլեան, Հ. Բեստրեան, Ղ. Մինասեան, Յ. Զաքարեան, Բ. Մ. Օհանջանեան, Մ. Յարութիւնեան, Գ. Զորանեան, Մ. Մանուկեան, Մ. Օհաննիսեան, Յ. Օհաննիսեան, Ա. Գրիգորեան, Մ. Կարապետեան 1-ական ր., Գանձանակի փողից աղքատաց 9 ր. 35 կ., Մ. Մակարեան 1 ր. 20 կ., Կ. Տէր Ռափայէլեան 20 կ., Ա. Նալճեան 40 կ., Մ. Խզմալեան 40 կ., Կ. Մելիքեան, Մ. Մեսրոպեան, Գ. Ղուկասամաճեան, Մ. Պուլարեան, Յ. Նալբանդեան, Յ. Յարոեան, Զ. Թաթուխեան 50-ական կոպէկ։ 2. Կարսի հիւսների համքարութիւնից, որ նուիրել են. Գ. Մալխասեան 5 ր., Թ. Աղամամեան 3 ր., Մ. Խանբէգեան, Մ. Մ. Մկրտիչեան, Մ. Ափոյեան, Ղ. Ալոյեան, Մ. Զարիճեան, Ա. Կակոսեան, Մ. Մանուկեան, և Յ. Շաւշերդցեան 2-ական րուբլի. Ա. Խանթարեան 1 ր. 50 կ., Մ. Ղրիմեան, Հ. Քամալեան, Յ. Փղաչեան, Մ. Մուրադեան, Մ. Վառլամեան, Յ. Տնկոզեան, Գ. Քօթանճեան, Զ. Զատիկեան, Յ. Գէորգեան, Ռ. Տէր-Կարապետեան, Հ. Օհաննէսեան, Մարալօ, Մ. Կ. Աղամեան Մ. Վառլամեան 1 ական ր., Ա. Յակոբեան, Մ. Տատեան, Յ. Յակոբեան, Օ. Ղազարեան, և Մ. Քօթանճեան 50 ական կ., Մ. Յակոբեան 20 կոպէկ։ 3. Յովսէփ Տիգրանեանից 50 րուբլի, 4. Զոհրաբեան և Սուլխանեան Առևտրական տանից 50 րուբլի։ (Այս գումարները յանձնեցինք խոկոյն)։ 5. Եղբ. Մելիք-Մարութեաններից 20 րուբլի 6. Մ. Մանուէլեանի հաշւապահական կուրսերի աշակերտներից Վաչէի հաւաքած 12 րուբլի 35 կոպ. (առանց ազգի խտրութեան) 7. Կ. Վարձեանի միջոցով հաւաքած 69 րուբլի, 8. Իսահակ Արկարեանի ձեռով հաւաքած (Խանքեանդի) 80 րուբ. 30 կ. 9. Ալէքսանդրոպոլում Վարդանեանի ձեռքով հաւաքած 11 ր. 74 կ. 10. Սարգիս Բոկաչեանից (Ախալցխա) 5 ր. 11. Սօչիից, Ա. Յակոբեանի ձեռքով հանգանակած 71 ր. 55 կ. 12. Ղարաքիլիսայից Խաբէն քահ. Խանգադեանցի ձեռքով հանգանակած 158 ր. 13. Գարեգին Մանուսացեանից (Կարս) 3 ր. 14. Մ. Ղարաբեշիշեանից (Ղզլչախչախ գիւղ) 5 ր., 15. բժ. Վարդանեանից (Ներքին Ախտա) 5 ր., 16. Օրդուբադից, Յակ. Տէր-Յակոբեանի ձեռքով հանգանակած 9 ր. 85 կ. 17. Բանանց գիւղից Սօֆիա Բաղդասարեանի ձեռքով հանգանակած 10 ր. 84 կ. 18. Գրիգ. Յովհաննէսեանից (Գանձակ) 5 ր. 10. Երևանից, Գաբրիէլ Սմբաթեանի ձեռով հաւաքած կօնսիստորիայի հայ ծառայողներից 10 ր. 50 կ. 20. Ենոք Տէր-Արիստակէսեանից (Երևան) 5 ր. 21. Լագոդախից, Մինաս Նաբինեանի և Յովհաննէս Օթարեանի ձեռքով հանգանակած 80 ր. 25 կ., 22. Խաչակապ գիւղից, ուսուցիչ Ղ. Մելրոնեանի ձեռքով հաւաքած 30 ր., 23. Մեծ Ղարաքիլիսայից Թ. Խաչվանքեանի ձեռքով հանգանակած 16 ր. 25 կ., 24. Բաթումից Միհրանեանի ձեռքով հաւաքած 25 ր., 25. Էջմիածնի ճեմարանի ուսանողներից 10 ր., 26. Կարսից Արաջեանի ձեռքով հաւաքած 20 ր., 27. Ռուբ. Մարութեանից (Կարս) 2 ր., 28. Ալէքսանդրոպոլից Յարութիւն Գիւլումեանի ձեռքով հաւաքած 15 ր., 28. Մ. Դարչեանից (Գանձակ) 3 ր., 29. Ալէքսանդրոպոլից Միք. Ստամբոլցեանի ձեռքով հաւաքած առաջնորդարանի յանձնաժողովին յանձնելու համար 73 ր., 30. Բաթումից Ալ. Բահրամեանի ձեռքով երկաթագործ արհեստաւորներից հաւաքած 24 ր. 05 կ., 31. Գայդամաչինի առևտրական տան ծառայողներից հաւաքած 26 ր. 60 կ., 32. Բորչալուի Եկատերինենֆելդից հաւաքած 24 ր. 20 կ.։ Ընդհանուր գումարը նախկին ստացվածների հետ միասին 5863 ր. 23 կ.։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Ալէքսանդրոպօլ, փետրվարի 16-ին

Բագւում պատահած վերին աստիճանի սրտաճմլիկ և անօրինակելի եղեռնագործութիւնները, որոնց զոհ գնացին մեր անմեղ եղբայրները, խորը կերպով ցնցեց մեզ Ալէքսանդրոպօլի հայ գործակատարներիս, ուստի ուղարկելով ընդ սմին 73 րուբ. խնդրում ենք ընդունել մեր այս չնչին լուման, յանձնելու Թիֆլիսում կազմված և Վեհափառ Հայրապետից հաստատված մասնաժողովին։ Հանգանակված է ներքոյիշեալ անձինքներից, որոնց անուանացուցակը յուսով ենք չէք մերժի տպագրելու ձեր պատուական թերթի էջերից մէկում։

Մ. Աւանեան, Մ. Ծատուրեան, Կ. Կարապետեան, Բ. Հաջի-Աբաս օղլի 3-ական րուբ. Մ. Ստամբօլցեան, Վ. Ջօրջաձէ, Մ. Զաքարեան, Ա. Դանիլեան, Հ. Փայեան, Յ. Ջանիբեկեան 2 ական րուբ. Գ. Ասմարեան, Գ. Մոթաֆեան, Ն. Մկրտչեան 1 ր. 50-ական կ., Ա. Շախկաեան, Խ. Սարգսեան, Վ. Քէշիշեան, Դ. Տէր Մաթէոսեան, Ն. Կարապետեան, Կ. Քուրքչեան, Կիւրեղեան, Մ. Կիրակոսեան, Մ. Տէր Կարապետեան, Յ. Ստեփանեան, Պ. Խլոխեան, Ա. Գեստակեան, Մ. Ամիրջանեան, Գ. Դոխիկեան, Յ. Մ. Յակովբեան, Գ. Թումանեան, Մ. Գէորգեան, Վ. Այիանակեան, Ա. Աստրեան, Ա. Մատնիշեան, Վ. Ներսէսեան, Յ. Գէորգեան, Մ. Գալուստեան, Յ. Թոփչեան, Ա. Աղամեան, Ա. Նալչաճեան, Յ. Մեքինեան, Ն. Բայեալաշվիլի, Յ. Փիրկելեան, Մ. Ալի օղլի, 1 ական րուբ. Ա. Բարչաքլեան, 60 կ., Ա. Մինասեան, Ա. Բրդեան, Խ. Լազարեան, Խ. Հովեան, Մ. Ցահրատեան, Տ. Նազարէթեան, Մ. Յակովբեան, Հ. Պետրոսեան, Ա. Կարապետեան, Գ. Մանուկեան, Ե. Կիրակոսեան, Տ. Վարդանեան, Յ. Ակուլեան, Հ. Մինասեան, Խ. Աղովմեան, Ա. Կոստանեան, Հ. Հայրապետեան, Մ. Սարոյեան, Մ. Թութբաղեան, Ե. Ենգոյեան, Վ. Յակովբեան, Ա. Էլօեան, Վ. Քոչեան, Ա. Բասինցեան, Մ. Յարոյեան 50-ական կ., Ա. Սերովբեան, Մ. Տէր-Աղամեան, 40-ական կ., Գ. Յարութիւնեան, Մ. Կարապետեան 30-ական կ.։

Ի դիմաց գործակատարների՝
Միքայէլ Ստամբոլցեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» ներկայ համարը բաղկացած է $1^1/_2$ թերթից։

—

«Մշակի» հետևեալ համարը, Վարդանանց տօնի պատճառով, լոյս կը տեսնէ շաբաթ, փետրվարի 26 ին։

—

«Кав.» պաշտօնական լրագիրը հաղորդում է, որ Կովկասի կառավարչապետի պաշտօնակատար գեներալ-լէյտէնանտ Եա. Դ. Մալամային տրված է Եկատերինօդարի պատուաւոր քաղաքացու կոչում, համաձայն քաղաքացիների խնդրի։

—

Փետրվարի 22-ի գիշերը ստացանք հետևեալ հեռագիրը Քութայիսից. «Երէկ, փետրվարի 21-ի լուսաբացին, փոթորկի ժամանակ այրվեց Չխարի աւանի կէսը։ Վնասը 50,000 րուբլու է հասնում։ Վնասվեցին հայերը։ Հրդեհվածները մնացել են բաց երկնքի տակ։ Խնդրում են եղբայրական օգնութիւն։ Աւագ-քահանայ Ամիրաղեանց։»

—

Թիֆլիսի պարսկական գլխաւոր-հիւպատոսի ստացած տեղեկութիւնների համաձայն, Բագւում սպանված պարսիկների թիւը փետրվարի 6—9-ի կարմիր օրերին՝ հասնում է 63 հոգու, կան և 6 վիրաւորներ։ Բացի դրանից կողոպտել են 8 պարսիկների խանութներ։ Մի պարսիկի գլուխը կտրել են երկաթուղու կայարանում։

—

Բաթումից հեռագրում են «Н. О.» լրագրին փետրվարի 22-ին. «Պարսից հիւպատոսի և ժողովրդական գլխաւոր դատարանի դագիի անունով Բագուից, շէյխ-ուլ-իսլամից և մուֆտիից ստացվել է հետևեալ հեռագիրը. «Այստեղ լիակատար խաղաղութիւն և հանգստութիւն է։ Խնդրում ենք ազգաբնակութեան վրա ազդել, որպէս զի այդտեղ էլ կարգը և խաղաղութիւնը չը խանգարվի»։—Հիւպատոսը պատասխանեց, որ իշխանութեան ձեռք առած միջոցների և հիւպատոսութեան և պատուաւոր անձերի ջանքերի շնորհով թիւրիմացութիւնների առաջն առնվեց։ Քաղաքացիների փոխադարձ յարաբերութիւնը խաղաղ է»։

—

Վլադիկավկազում տեղի է ունեցել հայ և մահմետական հասարակութիւնների ներկայացուցիչների խորհրդակցութիւն՝ պարսկական փոխ-հիւպատոսի ներկայութեամբ։ Խորհրդակցութիւնն ընդունել է հետևեալ վճիռները. 1) Հոգեհանգիստներ կատարել Բագուի զոհերի համար հայ և մահմետական աղօթատներում։ 2) Խնդրել համքարների պետերին համոզել, յորդորել և ազդել բոլոր արհեստաւորների, բանւորների ու քարգանների վրա, որ դրացիական բարի յարաբերութիւնները չը խանգարվեն։ 2) Ընտրել մի քանի ներկայացուցիչներ երկու հասարակութիւններից էլ, որոնք բարօքեն երկու դրացի ազգերին և խաղաղացնեն յուզված մտքերը, իսկ եթէ որևէ մէկը նպատակով կամ առանց դիտաւորութեան աղմուկի պատճառ դառնայ, ամէն ազգութիւն պէտք է բռնէ իր միջի այդպիսի անձերին և տայ ոստիկանութեան ձեռքը։

—

Թիֆլիսի արական III գիմնազիայի հայ աշակերտներն ուղղել են հետևեալ նամակը իրանց վրացի ընկերներին. «Վրացի ընկերներ։ Ընդունեցէք մեր սրտագին շնորհակալութիւնը այն եղբայրական սիրոյ համար, որ դուք արտայայտեցիք դէպի մեր բազմաչարչար ժողովուրդն այս ծանր օրերին։ Թող իմանան «չէյթաններ», որ նրանց չարագործ մտադրութիւնները մեզանում արձագանք չեն գտնի և չեն կարող մեր մէջ որոմ սերմանել։»

—

«Кав.» պաշտօնական լրագիրը ստացել է Բագուից հետևեալ հեռագիրը փետրվարի 22-ից. «Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրը թոյլատրել է Բագուից ձրի տեղափոխել ռուս բանւորներին պետական երկաթուղիներով։ Կազմակերպվում է օժանդակութիւն ռուս բանւորներին, որոնք թողնում են Բագուն։—Պատերազմական դրութիւն յայտարարվելուց յետոյ ձերբակալված են մի քանի կարևոր յանցաւորներ, որոնց թւում և միջնագային յեղափոխական կօմիտէտի մի անդամ և երկու կին։ Գտնվել է մի մեծ կապոց կոչ, որոնցից երևում է յեղափոխականների յանցաւոր մտադրութիւնը Բագուի նահանգապետ իշխան Նակաշիձէի դէմ։ Դրանք պէտք է տարածվէին յանցաւորների չարագործ դիտաւորութիւնը կատարվելուց յետոյ»։

—

«Черн. Поб.» լրագիրը հաղորդում է, որ Վլադիկավկազի երկաթուղու կառավարիչը գծի վրա ծառայողներին ուղարկել է հետևեալ շրջաբերականը. «Ես ստացել եմ հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրից հեռագրական կարգադրութիւն, որ Թագաւոր Կայսրի Բարձրագոյն բարեհաճութեամբ, որ տեղի է ունեցել փետրվարի 11 ին, Եւրոպական Ռուսաստանի երկաթուղային ցանցի բոլոր գծերի վրա պէտք է գործադրվի իր ամբողջ ուժովը պատերազմական ժամանակի օրէնսդրութիւնը ծառայողների վերաբերութեամբ։ Յայտարարելով պ. մինիստրի այդ կարգադրութիւնը, առաջարկում եմ բացատրել մատնանիշ արված օրէնսդրութիւնը բոլոր ծառայողներին, որոնց անունները զետեղված են առանձին ցուցակներում. յատկապէս պէտք է ուշադրութիւն հրաւիրել 3, 10 և 14 դ յօդուածների համաձայն պարտաւորութեան և պատասխանատուութեան վրա. այդ յօդուածների համաձայն այն ծառայողները, որոնք ինքնակամ կերպով կը թողնեն ճանապարհների վրա ծառայութիւնը և կամ կը հրաժարվեն յանձնարարված գործից՝ մինիստրութեան պահանջով կենթարկվեն մինչև 8 ամիս բանտարկութեան»։

—

«Н. О.»-ին հեռագրում են Քութայիսից փետրվարի 22 ին. «Այս առաւօտ Սամտրէդիում մի հարուածով սպանվեց պրիստաւ Ջիկվիլաձէն»։

—

Փետրվարի լոյս 21-ի գիշերը Թիֆլիսում, Սիօնի փողոցում, Յոֆիանեանի քարվանսարայում կատարվել է մի խոշոր գողութիւն Կարապետ և Բեգլար Վարդանեանների վաճառանոցից։ Գողը ծակել է մագազինի վրա գտնվող իր բնակարանի կամ իր համարի յատակը և մտել ներս, տարել մօտ 100,000 րուբլու արժէքաւոր թղթեր և առձեռն դրամ։ Երբ հետևեալ առաւօտը ոստիկանութիւնը մտնում է գողի սենեակը, գտնում է այնտեղ մի անցագիր, որ տրված է Քութայիսի մօտ գտնվող Քիքնավէլիտ գիւղի գիւղապետից 1904 թւի նոյեմբերի 24-ին նոյն գիւղի բնակիչ Իլլարիօն Բիչիեվ Կացաձէի անունով։

—

Վլադիկավկազի երկաթուղու ամբողջ գիծը յայտարարված է պատերազմական դրութեան մէջ։ (Черн. Поб.)

—

«Русь» լրագիրը սկսել է լրջօրէն ուշք դարձնել Կովկասի վրա և զբաղվել նրանում եռացող հարցերով։ Այդ նպատակով նա բաց է արել մի նոր բաժին—«Կովկաս» վերնագրով։ Անցեալ օրեւն այդ բաժնում զետեղված էին 3 հետաքրքիր դոկումէնտներ և նրանց վիճակը։ 1) Վրացիների յիշատակագիրը մինիստրների կօմիտէտի նախագահին։ 2) Քութայիսի նահանգական ազնուականութեան պարագլուխ իշխան Ծէրէթէլիի յիշատակագիրը, որ ներկայացված է փետրվարի 4 ին. այդ թուղթը չէ ընդունել մինիստրների կօմիտէտի նախագահ Ս. Իւ. Վիտտէն, առարկելով, որ վրացիները, լինելով պրաւօսլաւնի ժողովուրդ, չեն մտնում «այլացեղ» ազգերի թւի մէջ և չեն կարող ջոկվել կայսրութեան հիմնական ժողովրդից։ 3) Մի յիշատակագիր էլ ներկայացված է, որի նիւթն է՝ Կովկասի դպրոցների բարելաւման խոշոր ու հրատապ հարցը։—Այդ 3 թուղթն էլ ներկայացրել են վրացիները և դրանով պարզել իրանց ցաւերը, իրանց կարիքները, արտայայտել իրանց զարգացող ու առաջ շարժվող կեանքի պահանջները։ Իսկ ինչ են արել այդ ուղղութեամբ Կովկասեան միւս ազգերը։ Ոչինչ։ Նրանք իրար արիւն են թափել։

—

ԳԵՏԱԲԷԿԻՑ մեզ գրում են. «Փետրվարի 20-ին, կիրակի օրը, այստեղի հայերն ու մուսուլմանները հոգեհանգիստ կատարեցին, թուրքաց մզկիթում և հայոց եկեղեցում Բագուի զոհերի համար։ Հայոց ծխական քահանան և թուրք մօլլան խրատական խօսքեր ասացին բազմութեան. նոյն խրատները կրկնեցին գործարանի դիրէկտօրը և տեղային պրիստավը»։

—

*) Տես Աղայեվի յօդուածը «Нашъ долгъ» վերնագրով «Каспій» լրագրում։

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են. «Քաղաքումս մի քանի խմբեր կատարում են հանգանակութիւններ Բագուի աղէտի զոհերի օգտին, որի գումարը հասել է հազարների, իսկ քաղաքային ժողովարանը իր շատ սուղ միջոցներից երէկ ուղարկեց Թիֆլիսի Թեմական առաջնորդին 100 րուբլի նոյն նպատակի համար»:

—

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Վերջին երկու տարիներում Աստրախանի պետական միջնակարգ դպրոցների հայ կրօնուսոյցների ռոճկի հարցը դարձել է տեղիս հայոց հոգևոր իշխանութեան առանձին խնամքի առարկան: Անցեալ տարի տեղիս Թեմակալ առաջնորդի առաջարկութեամբ կրօնուսոյցների ռոճիկը հաւաքվեց մի խումբ անձերի շնորհիւ, մինչդեռ այս տարի կամենալով այդ հարցը աւելի հաստատուն հիմքերի վրա դնել, տեղիս հոգևոր իշխանութիւնը յանձնել էր նրա հոգատարութիւնը հայ հասարակութեան, այն է ծխական ընդհանուր ժողովին: Հարցը թէև ինքն ըստ ինքեան այնքան մեծ չէ, այն է արական և իգական գիմնազիաների և ռէալական դպրոցի կրօնուսոյցների ռոճիկը կազմում է տարեկան ընդամէնը 600 րուբլի, բայց ցաւելով պէտք է ասենք, որ այդ հարցը հասարակութեան կողմից շատ դժվարութիւնների հանդիպեց և վերջի վերջոյ, գոնէ առ այժմ, մնաց անհետևանք: Յիշեալ երեք դպրոցներում սովորում են աւելի քան 100 սաներ և հասարակութիւնը փոխանակ սիրով իր վրա վերցնելու այդ հոգսը և ապահովելու կրօնուսոյցների վարձատրութիւնը,—ընդհակառակն այնպիսի մի պախարակելի վերաբերմունք ցոյց տուեց դէպի այդ հարցը, որը հազիւ թէ մի այլ տեղ պատահի: Այդ նպատակով կազմված երկու ծխական ժողովներն էլ չը կայացան ծխականների բաւարար թիւ չը լինելու պատճառով, չը նայելով որ իւրաքանչիւր անգամ ժողովի մասին յայտարարվում էր տեղիս հայոց եկեղեցիներում: Երէկ, փետրվարի 9-ին, նշանակված էր միևնոյն նպատակով ծխականների երրորդ և վերջին ժողովը. այս անգամ նշանակված ժողովը աւելի խայտառակ պատկեր ունեցաւ: Գործակալ քահանան երեկոյեան ժամի 8-ից սկսած մի ամբողջ ժամ մենակ ի զուր սպասելուց յետոյ վերջապէս ժամի 9-ին տեղիս աւելի քան 800 ծխականներից ժողովի եկաւ միայն մի ծխական, այնպէս որ ժամի $9^1/_4$-ին երրորդ ժողովն ևս չը կայացած համարվեց: Մի՞թէ սա տեղիս հայ հասարակութեան կողմից մի խայտառակ ծաղր չէր կրօնուսոյցների հասցէին, մի՞թէ այսուհետև էլ հասարակութիւնը պահանջում է, որ ուսուցիչները տանեն իրանց ուսերի վրա այն, ինչ որ իր բարոյական պարտքն է»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Գործերը Եապօնիայում: «Standard» լրագրին հեռագրում են Տօկիօից, որ եապօնական զօրքերը, չը նայելով անընդհատ գործողութիւններին, չեն նեղվում սառնամանիքից: Նոր վերջացած պարլամենտի նիստը նշանաւոր կը լինի պատմութեան մէջ: Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը, ամենևին չը տատանվելով քննադատել այնտեղ, ուր կրիտիկան անհրաժեշտ է, ցոյց տուեց մեծ ընդունակութիւն զոհել կուսակցութեան շահերը հասարակական բարեկեցութեան, աջակցելով կառավարութեան պատերազմի հարցում և անտրտունջ վճարելով պահանջվող բոլոր կրեդիտները: Յարաբերութիւնները կառավարութեան և կուսակցութիւնների մէջ այժմ աւելի լաւ է, քան երբ և իցէ: Պաշտօնական յայտարարութիւնը 4-րդ ներքին փոխառութեան մասին բարեհաճ կերպով ընդունվեց ֆինանսական աշխարհի կողմից, որը կատարեալ հաւատացում է յայտնում փոխառութեան աջողութեան մասին: Ստորագրութիւնը կը բացվի մարտի 12-ին և կը փակվի 18-ին: (Р. А.)

Լուրեր վերջին կռիւների մասին: Տօկիօից հաղորդում են «Daily Mail» լրագրին, որ Ցինխէնչէնի մօտ եղած կռւից յետոյ ռուսները յետ քաշվեցին դէպի Ցինպունտայ գիւղը, ուր ներկայումս կառուցանում են պաշտպանողական շինութիւններ: Նոյն տեղից հաղորդում են մի այլ լրագրի. «Եապօնացիները մեծ առաջադիմութիւններ են գործում. փետրվարի 10-ին եապօնական ձախ թևը սկսեց արշաւել հարաւ-արևմուտքից, իսկ աջը—արևելքից: Ռուսները յետ են մղված դէպի հիւսիս, մի քանի կարևոր դիրքեր գրաւված են: Ռուսների կորուստները—200 հոգի են: Մի ուրիշ տեղեկութեան համաձայն, կռիւ տեղի ունեցաւ 30 մղոն դէպի հիւսիս Սաքանիից և ռուսաց դիրքերը գրաւված են (Р. А.):

—Գնդապետ Գեադկէ գրում է Բեռլինի լրագիրներից մէկի մէջ. «Գլխաւոր վտանգը սպառնում է ռուսներին ոչ արևմուտքից. եապօնացիները շատ թոյլ են և իրանց ոյժերը կտրտելով կարող են ենթարկվել շատ մեծ վտանգի: Մի զօրավար կարող է վերջնական պարտութեան հասցնել նրանց: Գլխաւոր վտանգը արևելքից է. եապօնական զօրքը դանդաղօրէն յետ է մղում ռուսաց ձախ թևը դէպի հիւսիս: Այդտեղ եապօնացիները, ըստ երևոյթին, կամենում են մեծ շրջան գործել և ետևը անցնել և եթէ ուղիղ է, որ ռուսաց գլխաւոր բանակատեղին գտնվում է Ֆուշօնում, 40 կիլօմետր հեռու Մուկդէնից դէպի արևելք, ուրեմն գլխաւոր դիմադրութիւնը նրանք հէնց այդտեղ ցոյց կը տան (Р. В.):

Եապօնացիները չեն կամենում հաշտութիւն անել: «Berl. Tageblatt» լրագրի Պարիզի թղթակիցը հաղորդում է հեղինակաւոր աղբիւրից, որ այն կարծիքը, թէ եապօնացիները ռուսների յաղթութեան դէպքում, պատրաստ են հաշտութիւն կնքել, սխալ է. Նրանք կը կռւեն մինչև վերջին ծայրահեղութիւն և պատերազմական տուգանքը Ռուսաստանի կողմից կազմում է անդառնալի պայման: (Р. А.)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

22 փետրվարի

ՏՕԿԻՕ: Այստեղ շատ գոհ են Չիլիի և Արգենտինի պաշտօնական յայտարարութեամբ, թէ պատերազմի ժամանակ ոչ մի պատերազմական նաւ չէ վաճառվել և չի վաճառվի պատերազմող կողմերին կամ մի երրորդ պետութեան, բացի այն դէպքից, երբ այդ վերջնի կողմից որոշ երաշխաւորութիւններ կը տրվեն խիստ չէզոքութիւն պահպանելու մասին: Զեկուցումները պատերազմի դաշտից առաջվայ պէս կրում են եապօնացիների համար նպաստաւոր բնաւորութիւն: Եապօնական ձախ և աջ թևերը եռանդով յետ են մղում ռուսներին: Պատերազմական գիծը կազմում է մի կիսաշրջան, որ գրեթէ բռնում է Մուկդէնը և Ֆուշունը: Պատերազմական գործողութիւնները այնպիսի նշանաւոր մասշտաբով են մղվում, որ կռւի վերջը կարելի է սպասել միայն շատ օրերից յետոյ:

ՍԻՆՄԵՆՏԻՆ, 21 փետրվարի: Կատաղի կռիւ է տեղի ունենում Մուկդէնից 10 մղոն դէպի հարաւ: Եապօնացիները քանդել են երկու գիւղ. բնիկները մնացել են առանց ծածկոյթի: Մուկդէնի ճանապարհը դեռ բռնված է: Ռուսաց ռազմական գիծը այնպիսի դիրք ունէ, որ կարծես թէ ռուսները փորձում են խափանել եապօնացիներին աջ թևի ետևը անցնել: Եապօնական զինւորներ գրաւում են այստեղի հեռագրական դրասենեակները: Հաւանօրէն, շուտով կը հաստատվի գրաքննութիւն, թէև Սենմինտինի գրաւումը պաշտօնապէս դեռ չէ յայտարարված:

ՇԱՆՈՒԻԱ: Չինացիների տեղեկութեամբ, եապօնական զօրասիւնը հասաւ մինչև մի կէտ Մուկդէնից դէպի հիւսիս այն նպատակով, որ ռուսների առաջ նահանջման ճանապարհը կտրվի: Սենմենտինից եկած հեռագրի համաձայն հաղորդակցութիւնը Մուկդէնի հետ կտրված է:

ՊՕՐՏ-ՍԱՅԻԴ: Հասաւ իշխան Ֆերդինանդ-Լէօպօլդ պրուսացին: Վերջնական կարգադրութիւնները ապագայ ճանապարհորդութեան մասին իշխանը կստանայ միայն Պէկին հասնելուց յետոյ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Գեներալ-ադիւտանտ Կուրոպատկինի ամենահպատակային հեռագիրները Նորին Կայսերական Մեծութեան անունով. 1) փետրվարի 20 ին. «Այսօր Խունխէի աջ ափին հակառակորդը արշաւում մղեց ճակատի վրա Ժանդիապու գիւղից դէպի հիւսիս մինչև Նիւսինտին գիւղը: Բոլոր յարձակումները յետ են մղված: Մեր աջաթևեան զօրախումբը արշաւումն սկսեց Սօսեատուն գիւղից դէպի հիւսիս և գրաւեց նրան կռւով, բայց ոչ յամառ և մի քանի գիւղեր Նիւսինտուն գիւղից դէպի հիւսիս: Խունխէի ձախ ափին հակառակորդը ատ յամառաբար յարձակվեց Էլտխաիզա գիւղի վրա, Մեադեապուից 2 վերստ դէպի հարաւ, բայց երեկոյեան ժամը 7-ին եօթն յարձակումները յետ մղվեցին: Յամառ յարձակումներ հակառակորդը մղեց և Սախէպուի շրջանում, բայց յետ մղվեցին: Պուտիլեան բլրի շրջանում հակա-յարձակումից յետոյ տեղի ունեցաւ մասնաւոր արշաւումն մեր զօրքերի կողմից, որոնք մօտ հարիւր եապօնացի գերի վերցրին: Երցագօուի շրջանում արշաւումն չը կար: Մի քանի յարձակումներ մեր դիրքերի ձախ թևի վրա Կանդօլեանի շրջանում յետ մղվեցին: Վիրաւորվեց գնդապետ Ռումլեվիչը: Այսօր նկատվեց հակառակորդի մասերի հեռացումը դէպի հարաւ մեր դիրքերի աջ թևի հանդէպ, Գօուտլինեան լեռնանցքի մօտ և այդ ժամանակ մեր կամաւորները հասան մինչև Շունցույձի և Շանխիզուի գիւղը, յետ մղելով այդտեղից նրան գրաւող եապօնացիներին: Ուբենեպուձա գիւղի մօտ հակառակորդը սաստիկ զօռեց, բայց հանդիպելով խաչաձև արտիլերիական կրակի, հեռացաւ իր սկզբնական դիրքերը. յետ մղվեց և յարձակումը Պուդիաղա գիւղի մօտի դիրքի աջ թևի վրա: Այսօր մեր զօրքերը մի քիչ առաջ խաղացին, կռւով գրաւելով շրջապատող վայրը տիրապետող բարձրութիւնը: Վերոյիշեալի մասին ամենահպատակօրէն զեկուցանում եմ Ձերդ Կայսերական Մեծութեան:—2) Փետրվարի 21-ին. «Կենտրօնում գիշերը անցաւ խաղաղ: Մեր ոյժերի աջ թևը Մուկդէնից դէպի արևմուտք այսօր շարունակում է արշաւումն անանուն գիւղի միւս կողմին, Գուանտուն գիւղից մի և կէս վերստ դէպի հարաւ, բայց կենտրօնացրած արտիլէրիական կրակով յետ մղվեց: Երեկոյեան ժամը 11-ի մօտ յետ մղվեց 10-րդ յարձակումը: Մեր արտիլէրիան Երդագօուի շրջանի դիրքից իր թեայլին կրակով նպաստեց Պուտիլեան բլրի շրջանում եռեկվայ յարձակումների մեր յետ մղման: Երէկ, գիշերվայ ժամը 12-ին, եապօնացիները մեր դիրքերի ամբողջ ճակատի վրա յարձակումն մղեցին Կանդօլիօանի շրջանում: Բայց գիշերվայ ժամը 3-ին բոլոր յարձակումները յետ մղվեցին կրակով: Հակառակորդը չը յարձակվեց Գաօտուլինեան դիրքի վրա: Այդ դիրքի կենտրօնի առաջ հաշւել են թողած սպանված եապօնացիներ մինչև 30 օֆիցէր և 2000 զինւոր: Նրանց մի մասը մենք թողեցինք: Գիշերվայ ժամը 12-ի մօտ եապօնացիները սաստիկ արտիլէրիական պատրաստութիւնից յետոյ նորից յարձակվեցին մեր դիրքերի վրա Ուբօենեպուձա գիւղի մօտ: Մեր զօրախումբը Տօմագուշանի մօտ յետ մղեց հակառակորդի մի քանի յարձակումները մեծ կորուստներով եապօնացիների համար: Մեր մի փոքր զօրախումբը ձախ ծայրագոյն թևի, եռասաւլ իշխան Դօլգօրուկովի հրամանատարութեամբ, երէկ աջող գործ ունեցաւ լեռնանցքը գրաւելիս Կուդեացից 10 վերստ դէպի արևելք: Եապօնական մի էսկադրօն և կէս վաշտ հեռացաւ անկարգ, ձգելով իրանց սպանվածներին և զէնքը: Վերոյիշեալի մասին ամենահպատակօրէն զեկուցանում են Ձերդ Կայսերական Մեծութեան»

ՊԱՐԻԶ, 22 փետրվարի: Կօնստանը գտնվում է Պարիզում և շուտով կը վերադառնայ Կ. Պօլիս: Խօսելով մակեդօնական գործերի մասին, Կօնստանը յայտնեց, որ հաւանական չէ թւում թէ Թիւրքիան պատերազմ սկսէ եկող գարնան, որովհետև նա պատրաստ չէ պատերազմի:

ՎԻԷՆՆԱ, 22 փետրվարի: Դրութիւնը Ունգարիայում անլուծելի է համարվում: Դեռ շատ հեռու է կառավարութեան համաձայնութիւնը ունգարական ընդդիմադրութեան հետ:

ՍՕՖԻԱ: Լուրեր կան, որ իշխան Ֆերդինանդը Լօնդօնը այցելելուց յետոյ կը գնայ Հռօմ իտալական արքունիքը այցելելու համար:

ՀՌՕՄ: Կաբինէտի կազմումը յանձնված է պարլամէնտի փոխ-նախագահ Ֆօրտիսին: Նախկին կաբինէտի անդամների մեծ մասը, Տիտտօնիին գլուխ ունենալով, մնում են իրանց տեղերում: «Տրիբունա» կիսապաշտօնական օրգանում տպված է ընդհանուր ուշադրութիւն գրաւող մի յօդուած, որ խօսում է Իտալիայի և Ռուսաստանի աւելի սերտ մերձաւորութեան մասին:

Կ. ՊՕԼԻՍ: Մակեդօնիայի համար կազմված Աւստրիայի ֆինանսական ծրագրի առաջն առնելու և նրան աւելորդ դարձնելու համար, Բ. Դուռը յանձնեց օսմանեան բանկին մշակել հակա-ծրագիր: Նա չէ կարող սակայն ընդունվել օտար դեսպանների կողմից:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Փետրվարի 22-ի նիստում մինիստրների կօմիտէտը քննեց այն հարցերը, որոնք բղխում են Ռուսաստանի օտարափառ քրիստոնէական դաւանութիւնների դրութիւնից: Քննութեան ենթարկվեցին ենթադրութիւնները գործող կանոնների փոփոխութեան մասին, օտարափառ եկեղեցիների կառուցման, կրօնական միաբանութիւնների հաստատութեան կարգի և Լեհական թագաւորութեան նահանգներում կաթօլիկ վանքերի գոյութեան վերաբերմամբ: Ապա կօմիտէտը եզրակացման մէջ կանգ առաւ կրթական հաստատութիւնների մէջ օտարափառ դաւանութիւնների կրօնագիտութիւնը ուսանողներին մայրենի լեզւով աւանդման հարցի վրա:

23 փետրվարի

ԵՐԵՒԱՆ, 22 փետրվարի: Փետրվարի 20 և 21-ին հայերը և թուրքերը զինաւորված յարձակումներ սկսեցին գործել մէկ մէկու վրա: Սպանված և վիրաւորված են մօտ 40 հոգի: Դժբաղդութիւնը մեծ ծաւալ չընդունեց միայն շնորհիւ նահանգապետի և պահակազօրքի պետի եռանդին և տակտին: Այսօր այդ անձանց, ինչպէս և հայ և մուսուլման հոգևորականութեան և տեղական ինտելիգենցիայի մասնակցութեամբ, կայացաւ հաշտութիւն: Յոյս կայ, որ կարգը այլ ևս չի խանգարվի:

ՊԱՐԻԶ: Դիպլօմատիական շրջաններում խօսում են Պարիզում շուտով մի կօնգրէս գումարելու հնարաւորութեան մասին, որպէս զի չափաւորեն Եապօնիայի ախորժակները: Մեծ պետութիւնները, նաև Անգլիան, իբրև թէ սկզբունքով յօժարութիւն են տուել դրան:

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ: Ի նկատի ունենալով այն բարձր ռազմական նշանակութիւնը, որ ունի սուինը ներկայ ռուս-եապօնական պատերազմի մէջ, Միացեալ-Նահանգների պատերազմական իշխանութիւնները վճռել են փորձել սուինների նոր տիպեր, որովհետև այժմ գործածվողները անգործնական են: Կրօզէրը առաջարկում է սուին դանակի կամ երեքգրանեան ձևի:

ԲԵՐԼԻՆ, 22 փետրվարի: Հաղորդում են, հակառակ լրագրական լուրերին, որ Ռուսաստանի կողմից Համբուրգում նաւերի գնման դադարումը տեղի է ունեցել առանց գերմանական կառավարութեան որ և է միջամտութեան:

23 փետրվարի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Իրկուտսկի նահանգապետ Մօլէրիուս նշանակված է ներքին գործերի մինիստրի խորհրդի անդամ:—Փետրվարի 12-ից մինչև 19-ը խօլերային հիւանդութիւններ չը կային ոչ Դօնի Զօրքերի նահանգում, ոչ էլ կայսրութեան ուրիշ տեղերում: Վեատկայի նահանգում սիբիրեան ախտով հիւանդացողների թիւը պակասեց:—Ներքին գործերի մինիստրը բացատրեց, որ արգելք չի հանդիսանայ թոյլատրելու քահանաներին, ուսուցիչներին, սանիտարական հոգաբարձուներին, ֆէլդշէրներին և ֆէլդշէրուհիներին ժողովրդական ընթերցանութիւններ կատարել խօլէրիայի մասին այն բրօշիւրներով, որոնց հաւանութիւն է տուել նահանգական սանիտարա-գործադիր յանձնաժողովը, և բացատրութիւններ տալ կարդացածի առիթով:

ԲԵՐԼԻՆ, 22 փետրվարի: Մտադրութիւն կայ նոր պետական փոխառութիւն հրատարակել 400 միլիօն մարկի չափով: Աֆրիկական պատերազմի համար 1904 թւի համար լրացուցիչ պահանջված է $26^1/_2$ միլիօն մարկ. 1905 թւի համար պահանջվում է 34 միլիօն:

ԼՕՆԴՕՆ: Երեկոյեան կը կայանայ ի պատիւ Բօլգարական իշխանի Թագաւորի սարքած բանկէտը բուկինհէյմեան պալատում: Լանսդօուն երկար խօսակցութիւն ունեցաւ իշխան Ֆէրդինանդի հետ բուկինհէմեան պալատում: Թագաւորը մի փոքր ժամանակ ներկայ էր այդ խօսակցութեանը:—Իշխանի այցելութեան առիթով, «Տայմսը» խորհուրդ է տալիս Բօլգարիային հրաժարվել մանր ինտրիգների քաղաքականութիւնից և միաբան գործել մեծ պետութիւնների հետ նրանց ջանքերում խաղաղացնել Մակեդօնիան և բարեկարգել նրա ներքին դրութիւնը:

ԼՕՆԴՕՆ: Այստեղ անհանգստութիւն և անհամբերութիւն են սկսում արտայայտել Կաբուլ ուղարկված Դէնի անգլօ-հնդկական միսսիայի երկարատև բնակութեան մասին, որ նպատակ ունի բանակցութիւններ վարել նոր պայմանագրի մասին, որ պէտք է վերջնականապէս փոխադարձ յարաբերութիւններ սահմանէ Աֆղանստանի և Հնդկաստանի մէջ: «Պէլ-Մէլ Կազէթը» երկիւղ է յայտնում չը լինի այդքան երկարատև բանակցութիւնները, որոնք առաջ չեն գնում այնպէս արագ, ինչպէս ցանկալի էր, դժուարութիւնների հանդիպեն էմիրի կողմից, որ խորամանկ և նենգամիտ մարդ է: Հնդկական կառավարութեան արժանապատւութեան համար անյարմար է, որ Դէնը այդքան երկար մնում է Կաբուլում և ենթադրված դաշնագրի պայմանների մասին սակարկութիւն է անում, ինչպէս որ և է մի արևելեան բազարում:

ՏՕԿԻՕ, 22 փետրվարի: Ճակատից եկած յետնագոյն զեկուցումների համաձայն, մեծ մասամբ պաշտօնական, եապօնացիները առաջ

են շարժվում աջողութեամբ, չը նայելով ռուսների ամենայամառ և խիզախ դիմադրութեան։ Փետրվարի 21-ին ռուսները մի քանի հակա-յարձակումն գործեցին Սինձինիի ուղղութեամբ, սակայն նրանք բոլորը յետ մղվեցին։ Փետրվարի 22-ի գիշերը ճապոնացիները գրաւեցին Խուանխէից դէպի հիւսիս-արևելք գտնվող բարձրութիւնը, որ գտնվում է Մադզեադանից 4 կիլոմէտր դէպի հարաւ։ Փետրվարի 21 ին կէսօրից յետոյ նրանք գրաւեցին Պանձինուն, Բէնսիխուի շրջանում, Մադզեանդանայից 6 մղոն հեռու դէպի հարաւ և բացի դրանից յետ մղեցին ռուսներին Սինտինձիից։ Ռուսները փետրվարի 20-ին գիշերը հակա-յարձակումն գործեցին ճապոնական ճակատի դէմ Գաօտուլինի մօտ, բայց այդ յարձակումները, ինչպէս և երկաթուղային գծի մօտ եղած յարձակումները յետ մղվեցին։ Ներկայումս ճապոնացիները կռւում են Խէնչենպուի և Էլտխայձիի մէջ տեղ, երկաթուղուց դէպի արևմուտք։ Ռուսների դիմադրութիւնը խիստ եռանդուն է, նրանք, հաւանօրէն, աջակցութիւն են ստացել։—Լրագրական տեղեկութիւններին նայելով, ռուսաց գլխաւոր ոյժերի նահանջումը իբր թէ արդէն սկսվել է, սակայն հեղինակաւոր անձանց կարծիքով, դեռ այդպիսի նահանջման հետքեր չը կան։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱՆ

23 փետրվարի

Բօրսայի դիսկօնտը	$5^1/_4$—$6^3/_4$% »
Պետական 4% ռենտան	$89^7/_8$ — »
I Խաղար. տոմսերը	394— — »
II » »	325— — »
III » »	271— — »
Թիֆլիսի քաղաք. Կրեդիտ. Ընկ.	— — — »
Բագուի » »	— — — »
Թիֆլիսի հող. բանկի 5%	— — — »
» » » $4^1/_2$%	— — — »
Բագուի Նաւթ. Ընկ.	416— — »
Կասպիական Ընկ.	— — — »
Մանթաշեան և Ընկ.	226— — »
Նօբէլի և ընկ.	— — — »

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ձեռնարկութիւն Կայսերական թատրոնների արտիստ Լ. Դ. Դօնսկօյի

Այսօր, հինգշաբթի, փետրվարի 24-ին, վրաց դրամատիկական ընկ. ներկայացում, բենեֆիս. Ս. Մեսխիի,

կը ներկայացվի

«Ր Ի Խ Ի - Բ Լ Ա Ջ»

դրամա 5 գործ. հեղ. Հիւգօի։

Սկիզբը երեկոյեան 8 ժամին։

Վաղը, ուրբաթ, փետրվարի 25-ին 2 ներկայացում. ցերեկվայ ներկայացում. կը խաղան ՌՈՒՍԼԱՆ և ԼԻՒԴՄԻԼԱ, Գիշերվայ ներկայացում, բենեֆիս, Ն. Ա. Դօնսկօյ Էյխէնվալդի, կը ներկայացվի M-lle ՆԻՏՈՒՇ, օպեր. 5 գործ. երաժ. Գերվէի։ Շաբաթ, փետրվարի 26-ին երկու ներկայացում. ցերեկվայ ներկայացում. կը ներկայացվի ՆԵՐՕՆ, երաժ. Ռուբինշտէյնի, գիշերվայ ներկայացում, մասնակցութեամբ Լ. Դ. Դօնսկօյի կը ներկայացվի I ԱԼԷՔՕ, II ՄԱՆԴԱՐԻՆԻ ՈՐԴԻ, III ԳՆՁԻՒՆԵՐԻ ԵՐԳԵՐ։

Հ Ր Ա Ւ Է Ր

Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցու ԵՐԷՑՓՈԽԸ պատիւ ունի յայտնել, որ այսօր, փետրվարի 24-ին, Վարդանանց տօնի առիթով ս. պատարագին քարոզելու է

Յուսիկ վարդապետ Զոհրաբեան.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

սրանով յայտարարում է, որ մարտի 3 ին նշանակել է բերանացի աճուրդ ձիեր և սայլախմբեր մատակարարելու քաղաքի փողոցները և հրապարակները ջրելու և մաքրելու համար. ընդունվում են նոյնպէս գրաւոր յայտարարութիւններ փակ ծրարներով՝ քաղաքային գանձարանը 500 րուբլու գրաւական տուած լինելու ստացողների հետ միասին. այդ ծրարները Ուպրաւային պէտք է հասցվեն ոչ ուշ մարտի 3 ի ցերեկվայ ժամը 1-ից։ Պայմանների հետ կարելի է ծանօթանալ Ուպրավայի շինարարական մասում ամեն օր, ցերեկվայ ժամը 11—3-ը, բացի տօն օրերից։
(հ. ո. շ.) 1—3

III տարի, ներկ. № 15. № 86.

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻՔԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Արտիստական ընկերութեան թատրոնում

Հինգշաբթի, փետրվարի 24-ին

Հայոց դրամատիքական ընկերութեան խումբը

I

կը ներկայացնէ երկրորդ անգամ պ. Շիրվանզադէի նոր պիէսը

ՊԱՏՎԻ ՀԱՄԱՐ

դրամա 4 գործողութեամբ։

II

Տօնի առիթով

ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ողբերգութեան առաջին գործողութիւնը։ Երգեցիկ խմբով, երաժշտութեամբ, մարշով և այլն։

Մասնակցում է ամբողջ խումբը։

Սկիզբն է ժամը 8-ին երեկոյեան։

Տեղերի գները բենեֆիսային են։

Հետևեալ ներկայացումը կը կայանայ երկուշաբթի, մարտի 7-ին, մասնակցութեամբ տիկ. Սիրանոյշի և պ. Պետրոսեանի։

Ռէժիսեոր՝ Յ. Աբէլեան

Հերթապահ անդամ վարչութեան՝
2—2 Ա. Խատիսեան

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատօր Մօսկվայի համալսարանի կլինիկայի

Ընդունում է յատկապէս միզանցքասեռական, սիֆիլիսի և կաշու հիւանդութիւններ ունեցողներին։ Ընդունելութիւնն ամեն օր՝ 10—11 ժամին առաւօտեան և 6—8 ժամին երեկոյեան։ Ռտիշչևսկի փող. № 1, «պօժարնի կօմանդի» դիմացը. տէլէֆօն № 11. (ա. օ.) 4—10

Լոյս տեսաւ մամուլի տակից

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ ՈՒԴԻԱՑԻ և ՄԱՀՄԵԴԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Գինն է 40 կոպ.

ճանապարհածախսով 50 կոպ.

Դիմել Թիֆլիսում՝ «Գուտտենբէրգ» գրավաճառանոցին, Ս. Ռ. Դովլաթեանին, Ս. Կ. Կաֆիէվին, Յ. Մելիք-Ջանեանցին (Բեհբութեար փողոց), իսկ Սիմֆերօպօլում՝ (Ղրիմ) հեղինակին այսպէս.—Симферополь, священ. Г. Овсепьянъ. ն. հ. 3—15

Բոլորովին առանց ցաւի ոչնչացնում է

Ոտի կոշտեր

գորտնուկներ, բծեր, ձեռքերի և ոտքերի քրտինքը, եղունգներին տալիս է կանոնաւոր ուղղութիւն։

Ի. Սմինեցկի, Պուշկինեան պասաժ № 20.

Մեկնելու պատճառով ծախվում են լուսամուտների մէջքիւլը մի հայելի և մի քանի իրեր։ Ռտիշչեվսկի փողոց, 26, Ֆիլիմօնով։ (ա. օ.) 1—3

Լոյս տեսաւ վրաց գրականութիւնից № 6.

Է. ՆԻՆՕՇՎԻԼԻ

ԳՕԳԻԱ ՈՒԻՇՎԻԼԻ

(պատմուածք գիւղական կեանքից)

Գինն է 8 կոպ.

Գումարով գնողներին 25% զեղչ, ճանապարհածախսը գնողների վրայ։ Դիմել՝ Թիֆլիս, Զաքարիա Գրիգորեանցի «Կովկասեան գրավաճառանոցը»։ 1—4

Վ ա ճ ա ռ վ ո ւ մ ե ն

«ԹԻՖԼԻՍԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ»

հրատարակած հետևեալ գրքոյկները.

№ 2.	26 տղամ. և 1 աղջիկ, Մ. Գօրկիյի	5 կ.
№ 4.	Կեանքի դասը, Ա. Ահարոնեանի	5 »
№ 5.	Սպիտակ ծաղիկ, Էլ. Օժէշկօի	5 »
№ 6.	Արտիստը (վէպիկ), Շիրվանզադէի	15 »
№ 8.	Ճապոնիա, Խ. Խաչատրեանի	3 »
№ 9.	Դանկօի սիրտը, Մ. Գօրկիի	3 »
№ 10.	Իմ ուղեկիցը, նոյնի	10 »
№ 11.	Մեծ փականք և առւծի մահը, Վ. Փափազեանի	3 »
№ 12.	Պայտառի հոգին, նոյնի	4 »
№ 13.	Խելօք աքաղաղներ, նոյնի	5 »
№ 14.	Սիրոյ հովերը, Ա. Աթայեանի	3 »
№ 15.	Վիշապ և ուր. գրոյցներ, Վ. Փ.	5 »
№ 16,	Երազ, Մելք. Եսայեանի.	3 »
№ 17.	Մի րուբլի..., նոյնի.	3 »
№ 18.	Երկու թռչուն, Վ. Փափազեանի.	3 »

Տ պ ա գ ր վ ո ւ մ ե ն №№ 19—23

Ստամոքսի համար, Վ. Փափազեանի.	5 »
Մարդագայլը, նոյնի,	10 »
Օրէնքը, Մելք. Եսայեանի	3 »
Եմելիան Պիլեայ, Մաքս. Գօրկիյի.	5 »
А. Агаронянъ, Фалагъ Вургонъ	5 »

և այլն։

Մեզ դիմողներին 30% զեղչ *)

Դիմել՝ Въ Тифлисъ, Въ Тифлисское Издат. Т-во Г. Бабурянцу, п. я. 36 № 187։

*) 25 րուբլուց աւելի պատուիրողը ճանապարհածախս չէ վճարում։ 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Հինգշաբթի, փետրվարի 24-ին,

Թիֆլիսի ժողովարանի սիրողների խումբը անդամների, կանդիդատների և նրանց ընտանիքների համար կը ներկայացնէ՝

բարեհաճ մասնակցութեամբ Գ. ՄԻՐԱՂԵԱՆԻ

I

երկրորդ անգամ ժողովրդի խնդրանօք

Բ Ա Ց Ղ Ո Ւ Շ

կօմ. 2 գործ. ազատ թարգմ. Գ. Միրաղեանի

II

ԳԻՇԵՐՎԱՆ ՍԱԲՐԸ ԽԷՐ Է

կօմ. 1 գործ. հեղ. Սունդուկեանցի

Մասնակցում են՝ տ. Յակոբեան, օր.օր. Հայկանուշ, Բուչուկուրի, Բէգիջանեան, պ. պ. Միրաղեան, Տէր-Գրիգորեան, Սարեան, Ջիլխաչյեան, Ազեան, Ղուշչեան։

Տեղերի գինը 1 ր. մինչև 30 կ.

Սկիզբը ճիշդ ժամը $8^1/_2$-ին երեկոյեան։
2—2 Ռէժիսոր՝ Գ. Միրաղեան

Բժիշկ Ա. Միխիթարեանց

Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, մորթու և վեներական ախտ ունեցող հիւանդներ ամենայն օր, առաւօտ. 12—2. երեկոյեան 6—8 Մեծ Վանքի փողոց, տուն Կուզանօվի, դեղատան կից։ (տ. օ.) 23—80

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Բ. Նաւասարդեան

տեղափոխվելով Թիֆլիսից ՌՕՍՕՎ հիւանդներին ընդունում է 11—12 ժ. առ. և 7—8 ժ. երեկոյեան։

Б. Садовая, 136, д. Бакалова.
(ո. կ. ե. հ.) 84—100

Վաճառվում է Մելք. Եսայեանի

Ե Ր Ա Զ

(պատկեր Բալախանու կեանքից)

Գինը 3 կոպ.

(ա. օ.) 4—5

Սրանով պատիւ ունենք յայտարարելու յարգելի հասարակութեանը, որ Հալաբարի Աբաքսեանի թատրոնում տրվելիք հայերէն ներկայացումը

Ա Ր Շ Ա Կ Բ.

պատմ. ողբ. 5 գործ., որը յայտարարված էր յունվարի 23-ին և յետաձգվեց, կը խաղացվի հինգշաբթի, ամսիս 24-ին երեկոյեան ժամի 8-ին։

23-ի համար վերցրած տոմսակները զօրութիւն ունեն այդ գիշերը։

Ներկայացման կարգադրիչ Հաջի-Բաբ՝ Գաբրիէլեան

Ծախվում են

ամենաընտիր տեսակների պողպատէ պատուաստված ծառեր 1—3 տարեկան հասակի, Աֆրիկեանի պտղաբուծական այգուց Լագօդեխում։ Նոյն այգում հիմնված է ընդարձակ ցանած ծառատունկերի տնտեսութիւն (дичковое хозяйство) մեր սեփական ժողոված սերմերից Զաքաթալի անտառներում։

Դիմել Թիֆլիս, Մէլիք-Բախտամեանցի խանութ, Պուշկ. փող. իսկ Գորի, Կ. Աֆրիկեանին։ Պատկերազարդ ծառացուցակներն ուղարկվում են ձրի։ (շ. ե. հ.) 11—12

Երևան քաղաքի ս. Կաթուղիկէ Աստուածածին եկեղեցու համար հարկաւոր է մի դպրոցաւարտ կամ ճեմարանաւարտ քահանայացու աջող ձայնով. ցանկացողները պիտի դիմեն մինչև մարտի 5 ը նոյն եկեղեցու երէցփոխ՝ Սամսոն Ղարաղաշեանցին։
ե. հ. շ. Երէցփոխ Ս. Ղարաղաշեան

Միքայէլեան փողոցի վրա Սլեվեցկու տանը № 81 բացվում է մարտի 5-ից

ԿԱԽԵՏԻ ԽԱՂՈՂԻՑ ՇԻՆԱԾ ԳԻՆԻՆԵՐԻ

Վաճառք, Գուրջուանի, Ախտալու, Մուկուզանի և Ցինոնդալի իշխ. Ն Գ. Ա. Անդրոնիկովի, բացառապէս սեփական այգիներից
(կ. հ.) 3—3

ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

Նրանց կեանքը և գործերը (Նմուշներով)

I Ռամկական գրականութիւն. Գողթան երգեր, ժողովրդական երգեր, աշուղի երգեր, Սաաթ-Նովա։

II Գրականութիւն. Տառերի գիւտը (Սահակ, Մեսրոպ)։

Գրականութիւնը V դարում. (Բիւզանդ, Ագաթանգեղոս, Եղիշէ, Խորենացի, Փարպեցի և այլն)։

Հ. գրականութիւն արաբական շրջանում. Կաղանկատուացի, Յովհ. կաթղ. Թովմա Արծրունի, Ասողիկ. Լաստիվերտցի և այլն։

-. գրականութիւնն Ռուբինեանց օրով. Բանաստեղծութիւն, պատմագրութիւն և վարդապետական գրուածներ։

III Անկման շրջան. Քուչակ Նահապետ և երգերը։

IV Վերածնունդ. Մխիթարեաններ (Վենետկի և Վիեննայի), Ալիշան, Պէշիկթաշլեան, Դուրեան, Պարոնեան, Սրուանձտեան, Ծերենց և այլն։

Արեւելեան բաժին. Աբովեան, Նազարեան, Նալբանդեան, Ռ. Պատկանեան, Շահազիզ, Պռօշեան, Գ. Բարխուդարեան, Սունդուկեան, Աղայեան, Րաֆֆի, Շիրվանզադէ, Մուրացան, Լէօ, Ահարոնեան, Պապազեան, Երիցեան, Յ. Յովհաննիսեան, Ծատուրեան, Թումանեան, Իսահակեան, Շանթ և այլն։

Միջնակարգ դպրոցների համար կազմեց Գ. Վանցեան, գինն է 1 րուբլի, ճանապարհածախսով 1 րուբլի 30 կոպէկ։

Դիմել՝ Թիֆլիս. Коммерческое учил. Ванціанъ կամ Թիֆլիսի գրավաճառներին։
3—11

Կենտրոնական Գրավաճառանոցում վաճառվում են

հ ե տ և ե ա լ ն ո ր գ ր ք ե ր ը՝

Մուրացան, Երկասիրութիւնների ա. հատորը. Նոյի ագռաւը, Առաքեալը, Խորհրդաւոր Միանձնուհի, գինը 1 ր. 50 կ.
Շիրվանզադէ, Նամուս, գ. 1 ր.
» Ցաւագարը, գ. 50 կ.
» Քաոս, վէպ, գ. 1 ր. 50 կ.
» Երկերի ժողովածու, հատոր ա., բ., գ., իւրաքանչիւրը 1 ր. 50 կ.
Պատկանեան Ռ., Երկասիրութիւնների գ. հատոր, 1 ր. 50 կ.
Պալասանեան Ս., Պատմութիւն հայոց, 1 ր. 50 կ.
Պռօշեան Պ., Հացի խնդիր, վէպ, 1 ր. 50 կ.
Սրուանձտեան Գ. Ե., Երկասիրութիւնների հատոր ա. Համով հոտով, հեղ. պատկերով, 1 ր. 25 կ.
Ս. Էջմիածին, 303—1903, պատկերազարդ նկարագրութիւն, 1 ր.
Տ. Եմ., Լուսադիմին, թարգ. Մ. Բարխուդարեանի, 1 ր.

Վերոյիշեալ գրքերից միանուագ տասը րուբլու գնողները Թիֆլիսում ստանում են 10% զեղչ, օտար քաղաքներից պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։

Դիմել՝ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. (ո.) 4—10

Թիֆլիսի Նաւթարդիւնաբերական Ընկերութեան Վարչութիւնը

պատիւ ունի հրաւիրելու պ.պ. բաժնետէրերին արտակարգ ընդհանուր ժողովի, ընկերութեան պայմանագրի 23-դ յօդուածի համաձայն քննելու մի քանի բաժնետէրերի յունվարի 25-ին մտցրած յայտարարութիւնը։ Ժողովը կայանալու է ներկայ փետրվարի 28-ին երեկոյեան ժամի 8-ին, Վարչութեան գրասենեակում. Սերգիևսկայա փողոց, տուն Փրիդոնովի № 7.
12, 18, 26 3—3

Դ Է Պ Օ

ԱՌԱՋԻՆ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„Եղբ. Յակոբջանեանցներ եւ Սարգսեանց“

Պատրաստի հագուստեղէնի խանութում (Միքայէլեան կամուրջ, Քամոյեանի տուն № 25—30) մշտական ստացվում են մեծ քանակութեամբ կանանց, տղամարդկանց և երեխաների համար ամենավերջին տարազով պատրաստած հագուստներ։

Գները չափաւոր են և առանց սակարկութեան։ (ա. օ.) 24—100